

EL PROCÉS JURISDICCIONAL CATALÀ ENTRE 1714 I 1835. BREU RESSENYA HISTÒRICA

Jordi Nieva Fenoll
Universitat de Barcelona

1. INTRODUCCIÓ

El procés autòcton català mai no ha estat veritablement estudiat. No falten obres antigues que en parlin, quasi sempre en llatí,¹ però no s'ha sistematitzat mai encara, amb criteris moderns, com va ser el procés de l'època prèvia al De-

1. La més il·lustrativa és, sens cap mena de dubte, la de Pedro Nolasco VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano de los Usages y demás derechos de Cataluña que no están derogados ó no son notoriamente inútiles*, tom I, Barcelona, 1832, però té el desavantatge d'haver-se fet en una època molt tardana. Tot i que la seva data d'elaboració és més antiga (mitjan segle XVIII) l'obra de Raymondus COLL ET FABRA, *Praxis forensis à... elaborata: Constitutionibus municipalibus Cathaloniae et regio decreto, vulgariè dicto, De la Nueva Planta, accommodata; et denuo per alios juris professores quamplurimis adaucta notis, et illustrata*, Cervera, In Typographia Josephi Casanovas, 1826, es tracta, en allò que es refereix al dret processal, d'un recull de formularis i breus explicacions de la pràctica del procés (sobretot a partir de la p. 127), que permeten fer-se una idea de la realitat de les fases processals que veurem, però que doctrinalment aporta relativament poc, com acostuma a passar amb els diversos manuals de «práctica forense», dirigits normalment a advocats. També cal esmentar la ingent obra de Ramón Lázaro de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones de derecho público general de España con noticia particular de Cataluña y de las principales reglas de gobierno de cualquier Estado*, Madrid, 1800-1802, tot i que està molt castellanitzada. Entre les obres que aporten més informació en llatí, però que alternen algun passatge en català, cal esmentar en primer lloc la d'Antonius OLIBANUS, *Commentariorum de actionibus in duas summas partes*, Barcelona, 1606; les de Ludovicus PEGUERA, *Practica criminalis et ordinis iudicarij civilis*, Barcelona, 1603; Ludovicus PEGUERA, *Praxis civilis*, Barcelona, 1674, i les obres de Ioannes Paulus XAMMAR, *Rerum iudicatarum in sacro regio senatu Cathaloniae*, Barcelona, 1657 i Ioannes Paulus XAMMAR, *De officio iudicis et advocati*, Barcelona, 1639, riques per l'estudi dels usos forenses vigents. La resta són reculls d'opinions sobre diversos temes jurídics molt fragmentaris i insuficientment sistematitzats, però que també poden arribar a aportar alguna informació rellevant: Jacobus CANCELIUS, *Variae Resolutiones iuris Caesari, Pontificij & Municipalis Principatus Cathaloniae, Pars 1ª*, Venècia, 1642; Michaelaele de CALDERO, *Sacri regij criminalis concilij Cathaloniae Decisiones cum annotatiunculis*, Venècia,

cret de Nova Planta² (en endavant DNP).³ La supervivència d'aquest dret després del DNP només es va estudiar amb profunditat pels seus contemporanis, però es tracta d'un període que, tot i que se n'ha parlat molt, historiogràficament pateix d'una foscor bastant notable, sobretot en els primers anys després del DNP.

En aquest treball em proposo estudiar fonamentalment la pervivència del dret processal català després del DNP, és a dir, aquest període fosc que arriba fins al 1835, any de la desaparició legal expressa i definitiva del dret processal català previ al DNP. Aquest dret, tot i que es trobava en fase d'extinció des del DNP, va sobreviure fins al segle XIX per tot un seguit de circumstàncies que analitzarem durant el treball. Cal aprofundir en aquest exemple de resistència legislativa per diverses raons, cap, per cert, política.

En primer lloc, conèixer com va ser el procés català d'aquells anys ajudarà a saber com va ser la justícia que es va impartir durant aquell període posterior a la derrota, la qual cosa complementarà els estudis històrics de tota mena que fins ara se n'han fet, i que han deixat de banda aquest aspecte tan important per la vida quotidiana del ciutadà. En segon lloc, l'estudi ajudarà a confrontar el procés castellà (molt més estudiat) i el català de l'època, en un futur treball, veient les seves analogies i diferències, valorant l'impacte real que va suposar la seva introducció forçosa a Catalunya. En tercer lloc, podrà comprovar-se com, malgrat les disposicions legals, el procés és quelcom viu que es nodreix, sobretot, de la pràctica dels tribunals, la qual cosa servirà, també en futurs estudis, per analitzar la influència del costum en el dret processal, font del dret l'aplicabilitat de la qual s'ha negat gairebé sempre per la ciència jurisdiccional, que pràcticament no

1724; Ludovicus PEGUERA, *Decisiones aureae, in actu practico frequentes*, Barcelona, 1605; Petrus de AMIGANT, *Decisiones et enucleationes, seu praxis regii criminalis concilii Cathaloniae*, Barcelona, 1691; Michael CORTIADA, *Regiam cancellariam regent in regia Audientia Cathalonia Decisiones cancellari et Sacri Regii Senatus Cathaloniae*, tom II, Lió, 1714; Bonaventura de TRISTANY, *Sacri Supremi regii senatus Cathaloniae Decisiones*, Barcelona, 1686; Ioannes Petrus FONTANELLA, *Decisiones Sacri Regii Senatus Cathaloniae*, Lió, 1668. Altres obres que no aporten molt des del punt de vista del dret processal, però que cal esmentar, són les de Ioannes Petrus FONTANELLA, *De pactis nuptialibus sive capitulis matrimonialis tractatus*, Barcelona, 1612, o la de Ioannes Paulus XAMMAR, *Civili doctrina de antiquitate et religione, regimine, privilegijs & praeherentijs Inclytiae Civitatis Barcinonae*, Barcelona, 1668.

2. El Decret de Nova Planta per a Catalunya té data de 9 d'octubre de 1715. La «Real Cédula» mitjançant la qual es va comunicar és de 16 de gener de 1716.

3. Sobre el procés de l'època posterior, just abans de 1835, hi ha un magnífic resum de Santiago ESPIAU I ESPIAU i Pedro del POZO CARRASCOSA, *L'activitat judicial de l'Audiència de Catalunya en matèria civil (1716-1834)*, Barcelona, 1996, p. XIX i s.

l'ha estudiat.⁴ Tant de bo això últim serveixi per enfrontar-nos d'una vegada per totes, en el dret actual, al fenomen preocupant de la dispersió de criteris processals entre els jutges, molt deficientment resolts per l'existència de la cassació.

2. ORGANITZACIÓ JURISDICCIONAL I PROCÉS VIGENTS EL 1704: LÍNIES GENERALS

Abans d'examinar la pervivència del dret processal català després del DNP, és imprescindible traçar les línies generals de l'organització jurisdiccional i del procés que era vigent abans de l'esmentat Decret. A part de les obres doctrinals de l'època de les quals hom disposa i que ja han estat esmentades, sortosament tenim una recopilació legal feta just abans del període històric que analitzarem. Es tracta de les *Constitucions y altres drets de Cathalunya* (en endavant, CYADC), que recullen la situació legal present el 1702, i que realment ens permeten resumir, no sense dificultats, però, les normes processals i els òrgans jurisdiccional existents.

Lògicament, no faré una exposició extensa d'ambdues qüestions, que estaria fora de lloc en aquest treball,⁵ però sí que és necessari establir les línies generals per percebre què és el que, al llarg dels anys de la postguerra, va anar caient de mica en mica, per obra de la legislació centralista.

2.1. ORGANITZACIÓ JURISDICCIONAL

Abans de començar, cal indicar que, per raons òbvies, a principis del segle XVIII no podem trobar en l'estructura de l'Estat una organització pròpia de la divisió de poders de Montesquieu, sinó que els diferents òrgans que anomenarem alternaven funcions jurisdiccional, administratives i àdhuc legislatives en alguns casos.⁶ La distinció de totes aquestes funcions sovint no era clara, atès

4. Tornant a fer, doncs, l'eterna pregunta de la ciència jurisdiccional, que esmenta VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano*, p. 9: «No estan los autores conformes en si los usages fueron sacados de las prácticas de los tribunales, ó si se crearon de nuevo como leyes que debian usar los tribunales en lo sucesivo.»

5. Sobre l'organització jurisdiccional, remeto a l'obra de Víctor FERRO, *El dret públic català: les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, 1987, p. 27 i s.

6. Tot i així es podien distingir diverses àrees de govern, almenys quatre: Casa Reial, Jurisdicció, Govern i Guerra. Andreu BOSCH, *Summari index o epitome dels admirables, y nobilissims titols de honor de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y de les gracies, privilegis, prerrogatives, prebeminencies, llibertats, è immunitats gosan segons les propries, y naturals lleys*, Perpinyà, 1628, p. 218-219.

que tot formava part de la mateixa acció de govern. A més, existia una enorme diversitat de càrrecs que en dificulta la correcta sistematització. Per si fossin poques dificultats, cal indicar que, a més, els òrgans jurisdiccionals superiors s'avocaven de manera gairebé discrecional els processos que els interessaven per diferents raons, i els substreien de la jurisdicció dels jutges inferiors que els estaven substanciant.⁷ Per això, és molt complex indicar en cada cas quines eren les jurisdiccions de primera, segona, tercera o fins i tot quarta instància, perquè tot depenia del cas concret.

Per això, per tractar de dibuixar un esquema mínimament clar (tot i que, de fet, aquest esquema no existia ni a l'època), prescindiré de les jurisdiccions especials⁸ com la reial patrimonial,⁹ així com la jurisdicció de les vulgarment anomenades *baronies*,¹⁰ marcadament feudal,¹¹ o l'eclesiàstica,¹² o la dels consolars de Llotja o de Mar.¹³ Em limitaré, doncs, a la jurisdicció que avui en diríem *ordinària*,¹⁴ aïllant les atribucions d'aquests òrgans que podem considerar com a jurisdiccionals.¹⁵ L'esquema que en resulta és el següent.

7. Veg. VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano*, p. 198 i s.; R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom II, p. 153.

8. Sobre aquestes jurisdiccions, veg. FERRO, *El dret públic*, p. 127 i s.

9. A la jurisdicció reial hi havia una diversitat de graus intermedis, però, que tenien funcions jurisdiccionals que eren especialitzades, fonamentalment, en la defensa i custòdia del patrimoni reial. Així, en un teòric tercer grau (després de la Reial Audiència i el governador general), trobem el *mestre racional* (BOSCH, *Summari index*, p. 220 i 286). Al quart grau trobem el *batlle general de Catalunya* (BOSCH, *Summari index*, p. 251 i s., especialment p. 257) i el *procurador reial* (BOSCH, *Summari index*, p. 257 i s.). Al cinquè grau el *thesorer general* (BOSCH, *Summari index*, p. 284). I al sisè grau el *conservador general* (BOSCH, *Summari index*, p. 284). Altres càrrecs eren els *jutges de taula*, que s'encarregaven de jutjar els oficials reials (BOSCH, *Summari index*, p. 287).

10. La paraula *baró* designava diferents títols nobiliaris. Veg. VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano*, p. 172-173; BOSCH, *Summari index*, p. 186 i 248. Sobre l'origen i detall d'aquests nobles podeu consultar SANTIAGO SOBREQÜÉS I VIDAL, *Els barons de Catalunya*, Barcelona, 1957, col·l. «Biografies Catalanes, Sèrie Històrica», núm. III; Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya*, p. 95 i s.

11. Veg. l'informe de Patiño a la transcripció de Gay Escoda, punts 202-207.

12. Veg. l'informe de Patiño a la transcripció de Gay Escoda, punts 177-179.

13. BOSCH, *Summari index*, p. 453 i s. Veg. també l'informe de Patiño a la transcripció de GAY ESCODA, punt 209.

14. Llavors potser la terminologia era «ordinària universal», com diu BOSCH, *Summari index*, p. 253.

15. Per veure l'enorme dispersió de furs podem remetre a CYADC, vol. I, llibre 7, tít. 5, constitució 19 (1599, p. 370): «Item placia a V. Magestat ab dita loatio, y approbatio statuir, y ordenar que fora de Barcelona en los dits Principat, y Comtats en les Audientias dels Ordinaris, tant de Veguers, com de altres Officials Reals tinga lloch, y se haja de servir la precedent Constitutio de appellatio per al mateix Jutge de les sentencies de causes criminals, provehint que lo Ordinari haja de declarar la causa de appellatio mutato assessore que no haja entrevingut, ni aconsellat en la

2.1.1. Estructura d'òrgans jurisdiccionals

a) *La Reial Audiència*. La justícia provenia del rei (com a comte de Barcelona a Catalunya),¹⁶ i la resta de jutges autèntics eren delegats de la jurisdicció reial.¹⁷ Tanmateix, aquesta justícia no era administrada directament pel comte de Barcelona més que en casos excepcionals en què es trobava als diferents territoris. En lloc seu o en substitució seva s'ocupava quotidianament d'aquesta tasca la figura del *lloctinent general* (també anomenat *virrei*),¹⁸ que existia per a Catalunya. Era un delegat del comte,¹⁹ sovint el seu primogènit, i només exercia les seves funcions en l'absència del comte.²⁰

Aquesta jurisdicció comtal no s'exercia personalment (pel comte o pel lloctinent),²¹ sinó a través de la Reial Audiència (o Consell o Senat)²² de Catalunya,²³ de la qual el comte era el president.²⁴ La Reial Audiència era reconeguda com a *Tribunal Suprem de Catalunya*.²⁵

L'estructura administrativa de la Reial Audiència, sintetitzada, era la següent: en primer lloc, tenia els *doctors* de la Reial Audiència,²⁶ que serien els actuals

primera sentència, y que tinga executio lo que sera declarat, entes empero que la dita Constitutio no compregna les Ciutats, Viles, y Llochs que tenen Privilegis de judicar ab juy de prohomens, o altramant, ans be sels guarden sos Privilegis declarant la present Constitutio tenir també lloch en les terres de Barons, entes les causes que lo reo sera sententiat a mort, y no en altres. Plau a sa Magestat, excepto en los casos declarats en la present Constitutio, y com en aquella se conte.»

16. Fa clarament la matisació BOSCH, *Summari index*, p. 217-218: «Notori es a tots quel Rey que es a vuy Comta de Barcelona, Rossello, y Cerdanya es lo mateix ques anomena ab titol de Rey de Espanya; empero en Arago nos coneix nis tracta, ni obeix sino com a Rey de Arago, y en Calthunya, Rossello, y Cerdanya, com a Comta de Barcelona, Rossello, y Cerdanya, y aixi en los demes Regnes, y Prouincies de Espanya ab lo titol de quiscuna.» Veg. també p. 219.

17. La idea, ja la trobem a l'Usatge *placitare vero*. CYADC, i, 3, 2, 1 (p. 184).

18. BOSCH, *Summari index*, p. 280. VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano*, p. 100. Veg. també GAY ESCODA, *La gènesi*, p. 19, nota 41.

19. BOSCH, *Summari index*, p. 219.

20. BOSCH, *Summari index*, p. 220: «De manera que dit Lloctinent General no constitueix altre orde, ni segon despres del Rey, sino lo mateix tribunal, y Cancellaria, com constara, com a cap dels demes magistrats en lloch del Rey.»

21. CYADC, i, 1, 36, 6 (1547, p. 94).

22. BOSCH, *Summari index*, p. 277.

23. Creada per Pere III l'any 1365, junt amb altres consells. Veg. BOSCH, *Summari index*, p. 277.

24. O per substitució, el lloctinent. BOSCH, *Summari index*, p. 278.

25. CYADC, i, 3, 3, 11 (1564, p. 197).

26. BOSCH, *Summari index*, p. 282. Veg. també p. 230-231 i 246. Sobre la seva elecció, CYADC, p. 80 i s. I sobre la corrupció en la seva elecció, CYADC, i, 1, 28, 21 (1599, p. 86-87). De tota manera, la corrupció semblava ser generalitzada en certes èpoques, CYADC, i, 1, 44, 2 (1537, p. 107); CYADC, i, 3, 3, 12 (1585, p. 197).

magistrats. També hi havia el canceller, el vicescancer i el regent de la Cancelleria (substituts del canceller). El canceller (i els seus subalterns), malgrat el que ha estat creença generalitzada,²⁷ no era pròpiament un magistrat, sinó que realitzava tasques semblants als actuals secretaris judicials (fe pública judicial i segell reial).²⁸ Era, a més, qui distribuïa els processos entre els doctors.²⁹

La Reial Audiència comptava amb tres sales (1599),³⁰ les dues primeres formades per cinc doctors cadascuna, més llurs presidents (canceller i regent). La tercera va ser creada el 1585, i va ser concebuda inicialment com a sala de reforç,³¹ amb competències mixtes civils i penals,³² tot i que finalment va acabar coneixent de recursos de suplicació de les altres dues sales i de les apel·lacions dels jutges ordinaris.³³

La jurisdicció de la Reial Audiència era civil i penal,³⁴ però dintre d'aquesta jurisdicció, la competència objectiva era sovint oportunista.³⁵ Aquest tribunal sembla que fou creat, en principi, amb l'excusa de protegir els pobres dels rics, avocant el coneixement dels assumptes en què, per raons econòmiques, els pobres es trobessin en una situació d'inferioritat.³⁶ Però la Reial Audiència va

27. Per tots, Santiago SOBREQÜÉS I VIDAL, *Història de la producció del dret català fins al Decret de Nova Planta*, Girona, 1978, p. 75. Crec que l'error (a banda de la confusa explicació de VIVES Y CEBRIÀ, *Traducció al castellano*, p. 101) té per base que el canceller i el seu regent presidien les sales i també signaven les resolucions judicials (com avui ho fa el secretari judicial), i a més que, apart d'alguns judicis verbals, coneixien d'algunes qüestions que avui serien considerades jurisdiccionals, però no llavors, equiparades a qüestions de repartiment (BOSCH, *Summari index*, p. 283). És el que succeïa amb el canceller de contencions, càrrec que resolva els conflictes de jurisdicció entre els tribunals ordinaris i els eclesiàstics. Aquest càrrec, que va sobreviure al DNP (cap. 36), i després d'un primer intent de supressió al Decret XI d'11 de novembre de 1813 va ser definitivament eliminat per *Real Decreto* de 31 d'octubre de 1835. Veg. també FERRO, *El dret públic*, p. 58 i s.

28. Veg. l'informe d'Ametller (punts 47 i s. de la transcripció de Gay Escoda).

29. BOSCH, *Summari index*, p. 283.

30. BOSCH, *Summari index*, p. 283. La composició, tot i que molt variable, es pot observar a CYADC, I, 1, 28, 16 i s (1599, p. 85 i s.).

31. Segons FERRO, *El dret públic*, p. 110, aquesta tercera sala tenia quatre doctors, dada confirmada a l'informe d'Ametller (punt 18 de la transcripció de Gay Escoda). Veg. també VIVES Y CEBRIÀ, *Traducció al castellano*, p. 102.

32. CYADC, I, 1, 28, 15 (1585, p. 84).

33. Segons explica l'informe d'Ametller (punt 18 de la transcripció de Gay Escoda).

34. CYADC, I, 1, 28, 12 (1564, p. 83). Des de 1564, per accelerar la resolució d'assumptes, hi havia doctors encarregats exclusivament de conèixer d'assumptes civils, i doctors amb jurisdicció només penal. A més, són freqüents els casos en què el coneixement dels processos s'atribuïa a un únic doctor.

35. Per altra banda, com podia ser-ho la pròpia voluntat del comte. Veg. la multiplicitat d'excuses per procedir a l'evocació a FERRO, *El dret públic*, p. 111 i s.

36. Fa esment d'aquest origen FERRO, *El dret públic*, p. 111; VIVES Y CEBRIÀ, *Traducció al castellano*, p. 199.

acabar avocant, de fet,³⁷ el coneixement de qualsevol assumpte en qualsevol instància,³⁸ amb diversos pretextos com el fur d'alguna de les parts.³⁹ És a dir, no era un tribunal especialitzat en el darrer grau de jurisdicció després d'un periple d'instàncies, sinó que, a diferència dels tribunals suprems actuals, coneixia sovint en primera i única instància les causes que discrecionalment volia avocar.

Això, entre altres circumstàncies, provocava sovint el col·lapse d'assump-tes pendents i el cansament temporal i econòmic de la part contrària a l'avocació. Aquesta situació va tractar de ser solucionada amb reiterades prohibicions d'avocacions, gairebé sempre incomplertes.⁴⁰

b) Governador general. Per sota de la jurisdicció de la Reial Audiència hi havia el governador (o procurador o capità)⁴¹ general amb els seus *portantveus* (per a Catalunya i el Rosselló) i assessors d'aquests darrers⁴² que substituïen el governador en absència seva, de la mateixa manera que el lloctinent substituïa el comte.⁴³ Tenien jurisdicció tant civil com penal.⁴⁴ Els portantveus podien delegar en altres persones, que se'ls deia *assessors* i *comissaris*.⁴⁵

Tot i la seva posició inferior a la Reial Audiència, no sembla que representessin una instància pròpiament, sinó que exercien la mateixa jurisdicció comtal per delegació, quan no coneixien els batlles o els veguers,⁴⁶ en els supòsits en què discrecionalment consideraven que el cas concret influïa en la seva acció de govern, normalment centrada en la preservació de l'ordre públic.⁴⁷

*c) Veguers i batlles.*⁴⁸ Al grau més inferior de la jurisdicció ordinària tro-

37. Malgrat les prohibicions. Veg. CYADC, I, 4, 13, 12 (1534, p. 277); CYADC, I, 3, 7, 11 (1547, p. 203 i s.).

38. BOSCH, *Summari index*, p. 278. Veg. la immensa casuística continguda a les CYADC, p. 199 i s., en què es comprova, a més, aquesta defensa de la gent pobre.

39. Veg. tota aquesta llarguíssima llista de pretextos a PEGUERA, *Praxis civilis*, p. 19 i s.

40. CYADC, I, 3, 7, 18 (1702, p. 205). L'última d'aquestes prohibicions va ser la de 1702 (CYADC, I, 3, 7, 20 (1702, p. 207)), que impedia que la Reial Audiència conegués en primera instància causes de quantia inferior a mil lliures.

41. El capità general, en aquesta època, no podia ser el lloctinent, perquè si no, no s'entén el text de CYADC, I, 7, 5, 20 (1599, p. 370). Cfr. VÍCTOR FERRO, *El dret públic català: Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, 1987, p. 68.

42. CYADC, I, 1, 41, 6 (1413, p. 104).

43. BOSCH, *Summari index*, p. 220 i 227.

44. BOSCH, *Summari index*, p. 233.

45. BOSCH, *Summari index*, p. 249.

46. CYADC, I, 1, 41, 2 (1359, p. 102-103).

47. Veg. l'informe de Patiño a la transcripció de GAY ESCODA, *La gènesi*, p. 315, punt 160.

48. Sobre aquestes figures, veg. Jesús LALINDE ABADÍA, *La jurisdicción real inferior en Cataluña*, Barcelona, 1966.

bem els veguers⁴⁹ i els batlles,⁵⁰ que constituïen corts en les quals hi havia jutges⁵¹ que podien ser *ordinaris* i *delegats*,⁵² i que eren, tots ells, els delegats de veguers i batlles (sotsveguers, sotsbatlles) que efectivament dictaven les resolucions judicials, i era obligatori que tinguessin coneixements jurídics almenys des de 1542.⁵³

Tots ells eren nomenats pel comte.⁵⁴ El batlle s'encarregava de la *batllia*, que constituïa el territori jurisdiccional més bàsic, i, en principi, n'hi havia una per poble.⁵⁵ Les vegueries eren més extenses i més comparables als actuals partits judicials.⁵⁶ De tota manera, la distinció és sovint difusa,⁵⁷ i sembla que en alguns llocs hi havia veguers i en altres, batlles. I sovint coincidien, com ara a Barcelona, on hi havia vegueria i batllia.⁵⁸

Tenien jurisdicció civil i penal.⁵⁹ Com a càrrecs d'origen feudal,⁶⁰ la competència objectiva de cada veguer i cada batlle variava depenent dels privilegis concrets que tinguessin,⁶¹ i podien sovint entrar en col·lisió.⁶²

Aquesta era, molt sintèticament, l'estructura jurisdiccional quan va esclatar la Guerra de Successió, però vull tornar a fer l'advertiment que hi havia altres òrgans jurisdiccional amb jurisdiccions més concretes, o senzillament més di-

49. Creats per Carles el Calb l'any 844, com a privilegi concedit al comte de Barcelona. BOSCH, *Summari index*, p. 180.

50. Es tracta d'una figura més antiga, d'etimologia llatina (*bailulus*) però d'origen pràcticament desconegut. També eren creats pels comtes, igual que els veguers. BOSCH, *Summari index*, p. 180.

51. BOSCH, *Summari index*, p. 221.

52. CYADC, p. 120-121.

53. CYADC, p. 120-121.

54. Sobre aquests càrrecs, CYADC, p. 117 i s.

55. BOSCH, *Summari index*, p. 181. VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano*, p. 126.

56. BOSCH, *Summari index*, p. 181.

57. Veg. VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano*, p. 173-174, i també l'informe de Patiño, punt 182 de la transcripció de Gay Escoda.

58. CYADC, I, 1, 49, 6 (1585, p. 121). Francisco Ametller, en l'informe per al DNP que veurem després, aclareix que aquest batlle «exercia jurisdicció en cierto género de personas y gremios de los Artesanos».

59. BOSCH, *Summari index*, p. 180.

60. Guillem M. de BROCA, *Historia del derecho de Catalunya especialmente del civil y exposición de las instituciones del derecho civil del mismo territorio en relación con el Código civil de España y la jurisprudencia*, facsímil de 1918, Barcelona, 1985, p. 226.

61. És destacable que BOSCH, *Summari index*, p. 181, ens parli com a exemple de la batllia de Perpinyà i la vegueria de Rosselló, però renunciï a tractar totes les altres.

62. BOSCH, *Summari index*, p. 182: «Te jurisdiccio tambe dit Balle ab los forasters, y estranys, si captura primer quel Veguer, pot coneeixer...». Veg. també p. 186. Veg. també les explicacions de FERRO, *El dret públic*, p. 124-125.

fuses.⁶³ De tota manera, aquesta és l'estructura que té present el DNP, ja que, com veurem, va prescindir completament de gairebé totes aquestes altres particularitats.

2.1.2. Jurisdicció i competència dels tribunals catalans

Les disposicions sobre jurisdicció de tots aquests òrgans era relativament senzilla. D'entrada, tots els litigis que es produïssin a Catalunya havien de jutjats pels tribunals catalans.⁶⁴

Quant a la competència objectiva, tot i que, com és lògic i es dedueix del que ja s'ha dit, era del comte de Barcelona a través de la Reial Audiència, es concretava que la jurisdicció de primera instància corresponia a les vegueries o a les batllies, depenent de quin d'aquests territoris jurisdiccionals havia estat aquell on havia sorgit el litigi.⁶⁵ De tota manera, les excepcions per privilegis especials eren, com ja s'ha indicat, molt freqüents.⁶⁶

Les qüestions de competència (*contencions*) eren decidides pel canceller de la Reial Audiència,⁶⁷ i se'n suspenia el procés mentre eren resoltes. La decisió que conegués d'aquestes qüestions el canceller, és a dir, un òrgan no pròpiament

63. Per exemple, cal dir que totes les «universitats» (poblacions o municipis, Guillem M. de BROCA, *Historia del derecho*, p. 276 i s.) podien formar un consistori (o consell), en el que no intervenia l'ofici reial (BOSCH, *Summari index*, p. 441). Estava dirigit per un o diversos cònsuls o consellers —o *irrats* o *paers* (veg. CYADC, p. 134-136)—, i tenien en principi funcions administratives i de govern. Però sovint —«en tot cas tocant a llur govern» (BOSCH, *Summari index*, p. 448), sense més precisions— assumien funcions jurisdiccionals, civils i penals (BOSCH, *Summari index*, p. 443). Sembla que formaven tribunals en els quals requerien la majoria dels consellers per aprovar sentències (BOSCH, *Summari index*, p. 449). La coordinació de la seva funció amb la dels batlles o veguers no és gens clara, i sembla que depèn de cada lloc (BOSCH, *Summari index*, p. 450) i del concret privilegi reial que tinguessin en cada cas (BOSCH, *Summari index*, p. 450-451). Exemples d'aquests privilegis es poden trobar a CYADC, I, 3, 2, 16 i 17 (1510, p. 188-190). Les seves sentències no podien ésser reconegudes en contra (BOSCH, *Summari index*, p. 449). Veg. també FERRO, *El dret públic*, p. 150 i s.

64. CYADC, I, 3, 2, 1 (1283, p. 185). I en el mateix sentit, tot i que en diferent època, CYADC, I, 1, 13, 1 (1547, p. 36-37).

65. CYADC, I, 3, 2, 10 (1311, p. 186); CYADC, I, 3, 2, 13 (1422, p. 187); CYADC, I, 3, 2, 14 (1481, p. 187).

66. CYADC, I, 3, 2, especialment 18 (1510, p. 188 i s.).

67. CYADC, I, 3, 4, 2 (1553, p. 198). Per la qüestió específica de resolució de qüestions de competència entre la jurisdicció ordinària i l'eclesiàstica, veg. VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano*, p. 1125 del facsímil editat a Barcelona el 1989; R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom VI, p. 520 i s.

jurisdiccional, tenia la intenció d'allunyar el perill de les influències i pressions dels jutges i als jutges per quedar-se amb les causes.⁶⁸ Només en el cas particular que es dubtés a la Reial Audiència de si un procés pertanyia a l'ordre civil o penal, decidien els mateixos doctors de la Reial Audiència.⁶⁹

2.2. EL DARRER PROCÉS CATALÀ AUTÒCTON

També és molt complex descriure com era realment el procediment que aquests tribunals duïen a terme. Es tracta d'un procés basat, com gairebé a tota Europa, en el procés romà⁷⁰ descrit fragmentàriament al *Digest*. Però la pràctica del procés, com ho demostra la legislació, va anar molt més enllà del que s'havia previst al procés romà. A més, aquest procediment estava pensat per ser civil, però les seves disposicions s'aplicaven gairebé en bloc al penal,⁷¹ amb algunes matisacions que aniré referint.

El procediment està descrit per les CYADC com el procés de primera instància davant la Reial Audiència. De la primera instància davant de jutges inferiors gairebé no se'n parla, però la regulació que examinem també els era aplicable en virtut del capítol xxxvi, fet per Felip I, com a lloctinent abans de ser rei, a la primera Cort de Montsó de 1547,⁷² i reiterat després pel mateix rei el 1553⁷³ i finalment per Felip II el 1599.⁷⁴ Es tracta, en línies generals, del procediment instituit per Ferran II el 1493 a la Constitució de Santa Anna de l'esmentat any, la qual podem citar com a base autèntica de l'ordenament processal català.

La regulació distingeix clarament les fases processals típiques, és a dir, al·legacions, prova, conclusions, sentència, recursos, i fins i tot tracta del procés d'execució. Però també s'aborden principis generals, com ara la imparcialitat del jutge,⁷⁵ establint normes sobre recusació.⁷⁶ Concretant encara més, es parla de la successió processal⁷⁷ i fins i tot de la intervenció de tercers,⁷⁸ en la qual s'aclareix

68. CYADC, I, 3, 4, 5 (1564, p. 198).

69. CYADC, I, 3, 5, 1 (1564, p. 199).

70. En aquest mateix sentit, FERRO, *El dret públic*, p. 114.

71. R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom VII, p. 1.

72. CYADC, p. 231.

73. CYADC, p. 231.

74. CYADC, p. 233.

75. Usatge *nullus unquam*, CYADC, p. 184.

76. CYADC, p. 194 i s.

77. CYADC, I, 3, 9, 6 (1585, p. 210).

78. CYADC, p. 238.

que l'origen de la figura, almenys en el dret català, és el frau que cometien algunes parts perquè la causa fos avocada per la Reial Audiència,⁷⁹ tot i que posteriorment la seva aplicabilitat es va estendre a qualsevol tercer que estigués interessat al plet, per afavorir l'economia processal.⁸⁰

La regulació es completa amb normativa sobre notificacions (*intimes*),⁸¹ costes,⁸² obligació de postulació lletrada a tots els processos,⁸³ benefici de pobresa (*pobres pledejants*),⁸⁴ dies festius (*feries*),⁸⁵ arxiu reial i custòdia de processos.⁸⁶

No hi ha cap referència a la llengua en la qual s'havien de dur a terme els processos. Malgrat aquesta llacuna, l'ús forense era que les causes se substanciessin majoritàriament en català,⁸⁷ com ha quedat testimoni en els escrits processals de l'època. L'ús del llatí, però, estava molt estès a l'Audiència, però no hi havia cap motiu per fer les actuacions en llatí, tret del fet que els juristes havien estudiat en llatí i potser els era més còmode emprar aquesta llengua.

2.2.1. Al·legacions

El procés començava amb un escrit del demandant en què es demanava senzillament la citació del demandat perquè digués si pensava oposar-s'hi.⁸⁸ Si el demandat s'hi oposava, existia llavors una citació a termini al demandant, perquè interpo-

79. Les parts cridaven un tercer, falsament interessat, que tingués fur d'aquesta Reial Audiència, per aconseguir així l'evocació. Ara bé, tret d'aquesta maniobra, el cert és que el 1585 es va crear un procediment molt bàsic per donar curs a aquesta intervenció (CYADC, I, 3, 29, 3 (1585, p. 238) que podria ser objecte d'estudi comparant-lo amb la regulació actual, bastant semblant, per cert.

80. Veg. R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom VI, p. 127-129.

81. CYADC, p. 222.

82. CYADC, p. 378-380.

83. CYADC, I, 3, 25, 5 (1564, p. 232).

84. CYADC, p. 236 i s.

85. CYADC, p. 238 i s.

86. CYADC, p. 241 i s.

87. «[...] como antes todo lo judicial se actuaba en Lengua Chathalana» reconeix l'informe de Patiño (punt 171 de la transcripció de Gay Escoda).

88. L'aclariment més complet i raonat d'aquest complex tràmit el trobem a VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano*, p. 219-220 i 224, i és el que segueixo al text. Però les explicacions són contradictòries entre els autors, i les normes jurídiques no són gens clares. La foscor també es deu potser a les confusions que segurament van provocar després les *Ordenanzas* de 1741, amb la introducció d'usos forenses castellans. Veg. COLL ET FABRA, *Praxis forensis*, p. 127 i s.; R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom VI, p. 102.

sés la demanda (*libel*), per escrit,⁸⁹ i prestés caució de les despeses (o jurés prestar-la, si no tenia béns)⁹⁰ en el termini de sis dies improrrogables des de la citació del demandat,⁹¹ passats els quals sense prestar caució o presentar el libel, es produïa l'absolució de la instància del demandat i, per tant, donat cas que el demandant volgués reactivar el procés, s'havia de tornar a començar tot el procediment *ex novo*.⁹²

La demanda podia ser poc fonamentada o gens,⁹³ atès que per afavorir la tutela judicial efectiva, des de 1351 s'havia decidit donar curs a les demandes encara que fossin defectuoses.⁹⁴ A més, el 1547 es va establir que la demanda, tot i que havia d'assenyalar el que es demanés, es podia anar completant durant el procés (*ajustar la demanda*),⁹⁵ la qual cosa era el costum d'èpoques més llunyanes,⁹⁶ i descartava, de fet, la vigència del principi de preclusió, almenys en aquest tràmit.

El que succeeix és que aquestes disposicions feien que el procés fos llarguíssim, atès que fins al final, realment, no se sabia què demanava el demandant, ja que utilitzant indègudament les normes esmentades, podia anar reservant al·legacions per anar sorprenent la part contrària, la qual cosa, òbviament, és contrària a la bona fe processal.

Un cop interposada la demanda en les condicions indicades, es notificava (*intimació*) al demandat, perquè la contestés en el termini de vuit dies, prestant la mateixa caució esmentada per l'actor.⁹⁷

Ambdues parts havien de prestar jurament de dir la veritat (*jurament de calúmnia*) en començar el procés.⁹⁸

89. CYADC, I, 3, 10, 5 (1585, p. 211).

90. Tot i que s'apunten d'altres causes, com el desconeixement del dret propi (FONTANELLA, *De pactis*, clàus. 4, gloss. 15, part. 2, n. 129-136), aquesta possibilitat de jurar només prestar la caució —en comptes de prestar-la efectivament— devia ser la que va comportar-ne el desús, que confirma VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano*, p. 161. Parla també d'aquest jurament en el mateix sentit, anomenant-lo *firma de derecho*, R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom VI, p. 66 i s.

91. CYADC, I, 3, 10, 2 (1493, p. 211). Sobre tot el tràmit veg. Antonius OLIBANUS, *Commentariorum*, p. 422.

92. CYADC, I, 3, 10, 3 (1503, p. 211).

93. Tot i el que afirma COLL ET FABRA, *Praxis forensis*, p. 127 i s., tenint present el que va ser finalment aquest tràmit, probablement per influència del dret castellà. Veg. també ESPIAU I ESPIAU I P. del POZO CARRASCOSA, *L'activitat judicial*, p. xxx.

94. CYADC, I, 3, 10, 1 (1351, p. 210).

95. CYADC, I, 3, 10, 4 (1547, p. 211).

96. «[...] com per altrás constitutions, y mentre de aquellas es disposat, y usat». CYADC, I, 3, 10, 4 (1547, p. 211).

97. CYADC, I, 3, 10, 2 (1493, p. 211).

98. Usatge *Quoniam ex conquestione* i CYADC, I, 3, 11, 1 (1251, p. 211). Tot i que aquest costum es va perdre finalment al procés civil. Veg. VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano*, p. 227. R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom VI, p. 65.

En aquests vuit dies per contestar la demanda, el demandat podia oposar excepcions *dilatòries*⁹⁹ per impedir que el jutge entrés a conèixer el fons (*excepcions per impedir lo ingres de la lite*).¹⁰⁰ L'oposició d'aquestes excepcions, que eren bastant nombroses,¹⁰¹ suspenia el termini per contestar la demanda fins a la resolució, expressa o tàcita, d'aquestes excepcions *litis ingressum impediendes*,¹⁰² una de les quals era, per cert, l'«errònia» avocació de la Reial Audiència.¹⁰³

Les excepcions havien de ser resoltes en un termini de quinze dies, ampliable a seixanta. No es tractava d'un termini impropï, atès que si s'ultrapassava aquest darrer termini es consideraven rebutjades tàcitament les excepcions.¹⁰⁴

Si s'entrava a resoldre les excepcions, l'incident que s'hi obria tenia un termini probatori de trenta dies, comuns per a ambdues parts,¹⁰⁵ i era resolt amb una provisió,¹⁰⁶ contra la qual es podia recórrer en suplicació davant el mateix jutge una sola vegada.¹⁰⁷

El demandat també podia proposar, per escrit,¹⁰⁸ reconvençió, en els esmentats vuit dies. I si ho feia, se li donaven vuit dies més a l'actor per contestar la reconvençió.¹⁰⁹ Aquest termini no és que fos impropï, però el tràmit podia ser del tot inútil, atès que derivat de la manca de vigència del principi de preclusió per les al·legacions, abans esmentat, l'actor podia anar contestant a la reconven-

99. Aquesta expressió s'utilitza a CYADC, i, 3, 12, 5 (1585, p. 213).

100. CYADC, i, 3, 12, 1 (1493, p. 212).

101. Sobre el detall, vegeu PEGUERA, *Praxis civilis*, p. 87 i s.

102. CYADC, i, 3, 12, 1 (1493, p. 212). Sobre aquestes excepcions, veg. José Luis VÁZQUEZ SOTELO, *Instituciones saneadoras del proceso civil español: «excepciones dilatorias» y «comparecencia previa»*, Justicia, 1987, p. 24 i s.

103. CYADC, i, 3, 12, 3 (1547, p. 212).

104. CYADC, i, 3, 12, 1 (1493, p. 212). Sobre el recurs contra la «provisió» que les decidia, CYADC, i, 7, 5, 11 i 12 (1597, p. 368).

105. CYADC, i, 3, 12, 5 (1585, p. 213).

106. CYADC, i, 3, 12, 5 (1585, p. 213). Aprofito per indicar i confirmar que aquesta resolució es corresponia gairebé del tot amb l'actual *auto* del dret espanyol, com es pot deduir sense dificultat de la lectura processal de les CYADC i altres textos antics. Ho vaig manifestar ja a Jordi NIEVA FENOLL, *L'auto i el fallo*, RJCcat, 2000, p. 1219 i s., però després de la recerca duta terme en l'actual treball em reafirmo en la conclusió, sense cap mena de dubte i amb total consonància de tots els autors antics que he consultat. Llegint PEGUERA, *Praxis civilis, passim*, per exemple, que escriu en un llatí molt vulgaritzat, trobarem milers de vegades la paraula *provisió*, i sempre amb una implicació decisòria per l'òrgan jurisdiccional (veg. per exemple, p. 262-264). I mai la paraula *interlocutòria*, més que com a adjectiu de provisió o de sentència. Resulta del tot urgent canviar la paraula *interlocutòria* del *Diccionari* de l'Institut d'Estudis Catalans per *provisió*, i modificar la definició actual *provisió*, en el sentit indicat a l'esmentat treball.

107. CYADC, i, 3, 12, 5 (1585, p. 213).

108. CYADC, i, 3, 12, 4 (1585, p. 213).

109. CYADC, i, 3, 12, 1 §1 (1493, p. 212).

ció en fases posteriors del procés,¹¹⁰ igual que el demandat, que de fet podia anar contestant a l'actor fins a la denunciació del procés.¹¹¹

2.2.2. Prova

Un cop contestada la demanda, o declarada la rebel·lia (*contumàcia*) del demandat, en els vuit dies següents el demandant havia d'exposar els fets i proposar les proves a través d'*articles*, és a dir, de successius escrits als quals el demandat havia de contestar en el termini de sis dies.¹¹² Els articles eren múltiples,¹¹³ probablement tants com fets, i sempre acompanyats de la corresponent proposició de prova, cosa que confirma, com hem dit abans, que la demanda inicial del procés era una mínima expressió del que és avui.

Un cop el demandat havia respost (o no) als articles de l'actor, tenia cinc dies per proposar interrogatoris, passats els quals s'obria un termini de tres mesos (ampliables a nou si la prova no es trobava a Catalunya) perquè el demandant pogués introduir tota la prova anunciada als articles, i fins i tot proposar nous articles.¹¹⁴

El demandat, a la vegada, també podia proposar articles derivats de la seva reconvençió, així com excepcions en el termini de trenta dies comptats des que l'actor proposés els seus. L'actor també tenia vuit dies per respondre aquests articles relacionats amb la reconvençió, més cinc dies per proposar interrogatoris i, com el demandat, llavors se li obria un període de tres mesos per practicar la prova dels articles.¹¹⁵

Acabada aquesta primera part fonamentalment d'al·legació i pràctica de la prova, s'obria un termini d'un mes (ampliable a tres) que podríem dir *de contrast* o *contradicció* de la prova aportada, ja que es podia revisar tota aquesta prova, i posar objeccions al material aportat de contrari (documents, testimonis, etc.),¹¹⁶ o bé corroborar el propi.¹¹⁷ Aquestes objeccions es feien a través de nous articles, que havien de proposar-se per escrit.¹¹⁸

110. CYADC, I, 3, 12, 4 (1585, p. 213).

111. COLL ET FABRA, *Praxis forensis*, p. 131.

112. CYADC, I, 3, 14, 1 (1493, p. 214-215).

113. Exemples d'aquests articles els podem trobar a COLL ET FABRA, *Praxis forensis*, p. 9 i s.

114. CYADC, I, 3, 14, 2 (1493, p. 215).

115. CYADC, I, 3, 14, 3 (1493, p. 215).

116. CYADC, I, 3, 14, 10 (1585, p. 216).

117. CYADC, I, 3, 14, 4 (1493, p. 215).

118. CYADC, I, 3, 14, 13 (1585, p. 217).

Al marge de tot l'anterior, restava oberta la possibilitat de continuar aportant documents durant tot el procés, fins el seu acabament (*denunciació*),¹¹⁹ la qual cosa obria òbviament la possibilitat d'anar sorprenent a la part contrària amb nous escrits que obririen nous articles i farien el procés encara una mica més llarg i complicat.

Els mitjans de prova que podien practicar-se no semblaven estar limitats, però els únics dels quals existeix regulació són els següents: prova testifical, a la qual es dona una gran importància, prova documental i, curiosament, des de temps molt antics, prova de presumpcions.¹²⁰

El *jurament de les parts*, el que avui diríem *declaració de parts*, no era considerat un mitjà de prova, sinó que només era rebut en absència de prova, i era valorat de manera pràcticament lliure pel jutge.¹²¹

La regulació dels mitjans de prova era molt reduïda, i constava, sense gaires variacions, als *Usatges*, fonamentalment per a la prova de testimonis,¹²² que és l'única que té una regulació relativament detallada. Hi havia d'haver més d'un testimoni,¹²³ però per tal d'afavorir l'economia processal, estava prohibit aportar més de deu testimonis per a cada article.¹²⁴ Eren múltiples les prohibicions i incapacitats per testimoniar (menors de catorze anys, familiars, víctimes, enemics, malfactors, anatematitzats [jueus, sarraïns, etc.]), i eren terribles les penes per lluitar contra el fals testimoni (perdre la mà i la llengua).¹²⁵

2.2.3. Conclusions

Acabada la fase de prova, s'obria un termini de dos mesos (prorrogable fins a quatre mesos),¹²⁶ a fi que les parts s'instruïssin i elaboressin les conclusions, per tal de facilitar la confecció de la *relació del negoci*.¹²⁷

L'any 1585 es va concedir una fase addicional,¹²⁸ consistent a atorgar dos mesos més per poder provar les objeccions exposades a les conclusions, més un

119. CYADC, i, 3, 14, 12 (1585, p. 217).

120. «Prova per arguments o indicis versemblants». Usatge *affirmantis*.

121. Usatge *affirmantis*: «Sagrament no es prova, mas en defalliment de prova, e es donat al reo, o al actor, a aquell quel jutge coneix esser pus cert, e lo qual creu mes tembre lo jurament.»

122. CYADC, p. 218 i s.

123. Usatges *Et testes* i *Accusatores*.

124. CYADC, i, 3, 16, 1 (1585, p. 220).

125. Poden consultar-se més detalls d'aquesta prova a CALDERÓ, *Sacri regii*, p. 35 i s.

126. CYADC, i, 3, 14, 8 (1547, p. 216).

127. CYADC, i, 3, 14, 5 (1493, p. 215).

128. CYADC, i, 3, 14, 14 (1585, p. 218).

altre mes després per objectar la prova presentada de contrari en aquest darrer període.

Acabades les conclusions, sense provisió del jutge,¹²⁹ el *relator* (actualment, *magistrat ponent*) feia immediatament la *denunciació* del procés,¹³⁰ és a dir, el que avui diríem l'*acabament* del procés i *preclusió* definitiva d'aportació fàctica i jurídica abans de dictar sentència.¹³¹

Només hi havia l'excepció dels documents nous o de nova notícia, que encara podien ser aportats tot i haver estat denunciat el procés,¹³² a l'estil de les antigues «diligencias para mejor proveer» de la Llei d'enjudiciament civil de 1881, avui desnaturalitzades per les anomenades *diligències finals* de la Llei d'enjudiciament civil de 2000.¹³³ Aquesta oportunitat només es donava una sola vegada, però podia fer allargar encara més el procés, perquè si la part coneixia el document però no el podia aportar en aquell moment, es permetia que el litigant fes esment del document, i se li donava un termini d'un màxim de dos mesos per aportar-lo. A més, es permetia variar la demanda en funció d'aquest document, cosa que provocava un gran desconcert a la part contrària, i potser la inutilitat del que s'havia fet abans.¹³⁴

2.2.4. Sentència

Un cop feta la denunciació del procés, s'obria el termini per dictar sentència. En un procés tan llarg, però, i amb tan ingent documentació, s'havia de procurar facilitar la tasca dels jutges, i per això els advocats de les parts havien d'elaborar uns memorials que resumien les actuacions i la seva posició.¹³⁵ Després, el relator havia de redactar la *relació*,¹³⁶ amb el resum de les al·legacions i proves

129. En un altre capítol de les mateixes Corts, s'al·ludeix a aquesta provisió, teòricament derogada en el cap. LXXXI de les mateixes corts. CYADC, I, 3, 17, 2 (1585, p. 221); CYADC, I, 3, 19, 7 (1585, p. 223).

130. CYADC, I, 3, 14, 14 (1585, p. 218). Veg. també CYADC, p. 222 i s.

131. CYADC, I, 3, 14, 12 (1585, p. 217).

132. CYADC, I, 3, 17, 3 (1585, p. 221).

133. Veg. José Luis VÁZQUEZ SOTELO, «Las diligencias finales», a *Instrucciones del nuevo proceso civil: Comentarios sistemáticos a la Ley 1/2000*, Barcelona, 2000, p. 527 i s.

134. Diu VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano*, p. 222-223: «Y de aquí nace aquel principio tan famoso todo el proceso es libelo, del cual proviene el absurdo de que á un mismo tiempo se puede estar al principio y al fin del pleito.» Comenta també aquest punt COLL ET FABRA, *Praxis forensis*, p. 143.

135. CYADC, I, 3, 24, 2 (1585, p. 230).

136. CYADC, p. 228 i s.

de les parts.¹³⁷ Els notaris i escrivans de manament, a més, estaven obligats a fer el *memorial* de tots els detalls més rellevants del procés (noms de testimonis, documents, etc.).¹³⁸

Fets els memorials, però abans d'acabar la relació, els relators podien requerir per escrit¹³⁹ els advocats de les parts perquè els informessin, a ells i als jutges,¹⁴⁰ sobre punts dubtosos del procés,¹⁴¹ tantes vegades com creguessin necessari. Felip IV va recordar i promoure aquesta possibilitat tan favorable al bon judici dels jutges, potser en desús, el 1702.¹⁴²

Finalment, es dictava la sentència, la redacció de la qual corria a càrrec del jutge o del relator.¹⁴³ Sovint només es redactava la *dispositiva*,¹⁴⁴ però calia sempre que la sentència fos motivada.¹⁴⁵

Aquest complicat procés es convertia, veritablement, en una autèntica cursa d'obstacles.¹⁴⁶ Els terminis eren, com és lògic, incomplets. Prou testimonis dels incompliments i les corrupteles han restat a les mateixes lleis com per esmentar-los ara. Per això, el 1542 es va establir que els terminis correguessin automàticament, i s'imposés la preclusió *ipso facto*, sense necessitat de declaració expressa,¹⁴⁷ la qual cosa es repeteix el 1585,¹⁴⁸ però va ser incompleta fins al fi-

137. CYADC, I, 3, 22, 4 (1547, p. 228).

138. CYADC, p. 228.

139. CYADC, I, 3, 23, 2 (1547, p. 229).

140. CYADC, I, 3, 24, 2 (1585, p. 230).

141. CYADC, I, 3, 23, 1 (1542, p. 229).

142. CYADC, I, 3, 23, 4 (1702, p. 229). La pràctica va caure, novament, en desús, al segle XIX, com ho testimonia VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano*, p. 275, llevat de casos concrets de rellevància probatòria, a l'estil de les «diligencias para mejor proveer» de la Llei d'enjudiciament civil de 1881.

143. CYADC, I, 7, 3, 1 (1503, p. 363).

144. CYADC, I, 7, 3, 1 (1503, p. 363).

145. «[...] sien tenguts de exprimir en las ditas sententias diffinitivas los motius quels hauran moguts per axi declarar, e diffinitivament sententiar». CYADC, I, 7, 3, 2 (1510, p. 363).

146. Existia també un procediment incidental, del qual es feia ús freqüent, atès que totes les parts, com s'ha vist, buscaven excuses per allargar els processos [irònicament, s'expressa a CYADC, I, 3, 13, 1 (1547, p. 213)], aquests incidents «sien fets tant grans, que fan mes occupatio quant se fan las causas de aquells», fins que es va declarar al 1585 [CYADC, I, 3, 13, 4 (1585, p. 214)] que els incidents, amb alguna petita matisació [CYADC, I, 3, 13, 5 (1585, p. 214)], no eren suspensius i que els terminis del procés correrien en contra de la part vençuda. Proposat l'incident, les parts tenien un termini comú de vint dies per a fer al·legacions i prova, després dels quals el notari tenia tres dies per a traspassar el procés al relator, i finalment vint-i-cinc dies al relator per a decidir l'incident [CYADC, I, 3, 13, 1 (1547, p. 213)].

147. CYADC, I, 3, 14, 7 (1542, p. 216).

148. CYADC, I, 3, 14, 9 (1585, p. 216).

nal.¹⁴⁹ Es preveia que la duració dels procediments plenaris no havia de tenir més de cent dies, i la dels sumaris, cinquanta, la qual cosa sembla poc menys que irònica després de tot el que he descrit. També s'establí que les apel·lacions podien durar un màxim de cinquanta dies, i es declarava, àdhuc, amb una ingenuïtat enorme, la improrrogabilitat de tots aquests terminis.¹⁵⁰

Fruit dels freqüents retards en el procés descrit, que podríem anomenar *plenari*, de la mateixa manera que ho fa el legislador actual i potser amb la mateixa ineficàcia, es va concebre la possibilitat de celebrar una mena de «judici ràpid» si la quantia d'allò reclamat era inferior de vint lliures¹⁵¹ o cinquanta sous.¹⁵² En aquests casos no es feia un procés plenari, sinó que tenia només les fases següents: citació, demanda, articles, testimonis, sentència.¹⁵³ A més, per a les causes sumàries (aliments, procediments possessoris, o causes d'estrangers, causes dotals, causes menors de deu lliures, judicis executius,¹⁵⁴ etc.) es preveia un altre «judici ràpid»,¹⁵⁵ amb un únic termini de prova de testimonis, comú a ambdues parts, de dos mesos.¹⁵⁶ En darrer lloc també es preveia que, amb independència de la quantia reclamada, si hi havia conformitat (*confessió*) amb el deute en la primera compareixença, demanant un termini per pagar, no es formaria procés ni hi hauria taxes judicials.¹⁵⁷

2.2.5. Recursos

En aquesta matèria existeix una foscor absolutament incompatible amb la seguretat jurídica, que, de fet, ha estat gairebé generalitzada en les legislacions peninsulars, i que encara avui dóna moltíssims problemes, sobretot al procés penal. A la legislació catalana s'esmenten desordenadament recursos que no tenen re-

149. VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano*, p. 236 esmenta el «Real Acuerdo» de 18-6-1818, que va disposar, no sé si inútilment, la preclusió immediata dels terminis probatoris.

150. CYADC, I, 7, 3, 4 (1547, p. 363).

151. CYADC, I, 3, 1, 3 (1493, p. 184).

152. CYADC, I, 3, 1, 4 (1510, p. 184).

153. CYADC, I, 3, 1, 3 (1493, p. 184).

154. CYADC, I, 3, 26, 1 (1493, p. 233), i els capítols següents. Sobre l'escriptura de terç i el judici executiu, veg. R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom VI, p. 396.

155. Tot i les bones intencions, aquest judici va fracassar, i afirma VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano*, p. 284, que «en el día no hay apenas diferencia entre las causas sumarias y las que no lo son [...]». La raó segurament va ser, com sempre, la manca de mitjans personals, atès que encara que el procediment estigui ben concebut, fracassarà si l'estructura judicial és defectuosa.

156. CYADC, I, 3, 26, 7 (1585, p. 234-235).

157. CYADC, I, 3, 1, 4 (1510, p. 184).

gulació en absolut, i d'altres que només van existir, potser, en determinades èpoques i territoris. I sovint es confonen els uns amb els altres. Les causes d'aquesta foscor s'han de buscar en el fet que, tot i que pugui sorprendre, els recursos depenien en bona mesura de la voluntat del tribunal que els coneixia, que lògicament coneixia quan volia, i reflectia, de fet i com he indicat abans, la discrecional voluntat del comte. A partir d'aquí es van barrejar antigues regulacions romanes amb autèntics usos forenses i algunes normes jurídiques molt disperses, a més d'opinions doctrinals contradictòries, que fan que la regulació que exposaré aquí, amb tota la claredat que em sigui possible, pugui ser només una mínima aproximació al que devia succeir a la pràctica,¹⁵⁸ perquè, com ho indicaré, sovint s'al·ludeix a les fases procedimentals referint-se només a algun dels recursos.

A la regulació de les CYADC, els dos recursos contra sentències esmentats més freqüentment són el d'*apel·lació* i el de *suplicació*,¹⁵⁹ sense que la diferència entre ells sigui gens clara, i són sovint confosos. Peguera¹⁶⁰ aclareix que la suplicació era un remei extraordinari davant del comte (*princep*), a través de la Reial Audiència, quan ja no quedava el recurs ordinari, és a dir, el d'*apel·lació*. Dels recursos havien de conèixer jutges professionals, és a dir, juristes.¹⁶¹ I sobre la concreta competència funcional només podem indicar el següent:

— Les sentències de jutges inferiors podien ésser reconegudes en contra en apel·lació davant el governador general,¹⁶² si la causa no era pròpia de la Reial Audiència. En aquest darrer cas, en processos de menys de quatre-centes lliures¹⁶³ les sentències podien ésser reconegudes en contra en apel·lació davant un doctor¹⁶⁴ d'aquesta Reial Audiència.¹⁶⁵

— Les sentències del governador general i els «portantveus»¹⁶⁶ eren objecte del recurs d'*apel·lació*¹⁶⁷ des de 1599¹⁶⁸ davant el lloctinent. I eren decidides, lògicament, a través de la Reial Audiència.

158. Ha fet una recopilació d'aquest desordre de recursos i opinions doctrinals, a la qual em remeto, FERRO, *El dret públic*, p. 115-117. Veg. també R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom VI, p. 320 i s.

159. Teòricament a la Reial Audiència.

160. PEGUERA, *Praxis civilis*, p. 285 i 298.

161. CYADC, I, 7, 7, 1 (1363, p. 372).

162. BOSCH, *Summari index*, p. 227.

163. CYADC, I, 3, 8, 8 (1585, p. 209). La quantia havia passat des de 1512 fins a 1585 de 100 a 400 lliures. CYADC, I, 3, 8, 7 (1520, p. 208).

164. Havien estat dos anteriorment. CYADC, I, 3, 8, 8 (1585, p. 209).

165. CYADC, I, 3, 8, 5 (1512, p. 208).

166. BOSCH, *Summari index*, p. 230.

167. No de suplicació, al contrari del que afirma BOSCH, *Summari index*, p. 230.

168. CYADC, I, 7, 5, 20 (1599, p. 370).

— Les sentències de la Reial Audiència podien ésser reconegudes en contra en suplicació davant dos juristes de la mateixa Reial Audiència.¹⁶⁹

Es va tractar que la regulació de tots dos recursos fos semblant,¹⁷⁰ unificant els terminis d'interposició,¹⁷¹ que eren de deu dies posteriors a la publicació de la sentència, prestant caució.

Un cop interposat el recurs,¹⁷² calia fer la *justificació*.¹⁷³ Per aquesta tasca s'establia un termini de tres mesos per causes de menys de tres-centes lliures, i de sis mesos per causes de més quantia. En aquest termini s'admetien tot tipus de proves. Passats aquests terminis, s'atorgava un termini de dos mesos (menys de tres-centes lliures) o quatre mesos (més de tres-centes lliures), perquè la part apel·lada presentés la seva prova. I si ho feia, es tornaven a obrir uns terminis, d'un i dos mesos, respectivament, a l'apel·lant perquè fes la seva rèplica probatòria.¹⁷⁴ No cal dir que, en aquestes condicions, al recurs d'apel·lació es reconeixia àmpliament el *ius novorum*,¹⁷⁵ la qual cosa el convertia en una autèntica segona instància, és a dir, un *novum iudicium*, i no una simple *revisio prioris instantiae*, que és en el que s'ha convertit avui el recurs d'apel·lació a la majoria de legislacions europees. Per acabar, només vull dir que se seguia el principi de justícia rogada,¹⁷⁶ com en general a tot el procés.

Acabats tots aquests terminis, l'apel·lant havia de promoure la denunciació del procés, sense la qual se li declarava el recurs desert.

El recurs havia de ser resolt en un termini de sis mesos, tenint com a màxim teòric un any, després del qual el recurs era considerat desert, sense més ni menys (*ipso facto*),¹⁷⁷ la qual cosa entenc que s'ha de referir a la manca d'activitat de les parts per instruir i col·laborar en la tramitació del recurs, i no que el recurs decaigués per la inactivitat del jutge *ad quem*, malgrat el tenor de la Constitució esmentada. Ho indico d'aquesta manera perquè si no, no s'entén que en les apel·lacions de menys de vint lliures —en les quals el termini de re-

169. CYADC, I, 3, 8, 4 (1512, p. 208).

170. Així ho reconeixen VIVES Y CEBRIA, *Traducción al castellano*, p. 675 del facsímil de 1989; R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom VI, p. 359.

171. CYADC, I, 7, 7, 8 (1493, p. 373); CYADC, I, 3, 5, 14 (1585, p. 368).

172. De «primera apel·lació». CYADC, I, 7, 7, 17 (1585, p. 376). Avui aquest escrit d'interposició equivaldria a l'escrit de preparació.

173. Fonamentació del recurs, és a dir, el que avui seria objecte de l'escrit d'interposició.

174. Sobre els detalls del procediment, veg. COLL ET FABRA, *Praxis forensis*, p. 139 i s.

175. «[...] a favor del apellant, peraque dins aquell puga deduir sa justícia, y provar lo que en primera instantia no haura pogut [...]». CYADC, I, 7, 7, 16 (1585, p. 375).

176. CYADC, I, 7, 7, 16 (1585, p. 375).

177. CYADC, I, 7, 5, 1 (1493, p. 366).

solució era de dos mesos—, prèvia denúncia per tres vegades de l'apel·lant, el jutge incorregués en responsabilitat si no es resolía en aquest termini.¹⁷⁸

Finalment, si l'apel·lació o suplicació era en un procés de menys de cent lliures,¹⁷⁹ existia un termini d'entre tres i sis mesos per resoldre-la. De tota manera, tots aquests terminis eren incomplets, almenys a la Reial Audiència.¹⁸⁰

Les costes de les apel·lacions eren imposades a la part vençuda, quadruplicades.¹⁸¹

Existia, a més, la possibilitat de demanar la nul·litat de la sentència, abans d'apel·lar-la, en el termini de deu dies.¹⁸² Aquesta acció (*excepció*, deia la normativa) de nul·litat no suspenia el termini per apel·lar, sinó que s'interposava dins el mateix termini. Llavors la idea era resoldre primer la nul·litat, però en realitat es resolía tot alhora en el recurs d'apel·lació,¹⁸³ com sembla lògic.

En darrer lloc s'esmenta un «recurs de segona apel·lació»,¹⁸⁴ i del qual només podem dir amb seguretat que tenia prohibit en el seu àmbit el *ius novorum* —precisament per no complicar més els plets—,¹⁸⁵ així com formar peça independent per debatre sobre la nul·litat.¹⁸⁶

També existia recurs contra resolucions que no fossin sentències definitives (lletres, provisions, intermedis, etc.), o bé contra resolucions interlocutòries, el procediment del qual no comentaré,¹⁸⁷ perquè a més la possibilitat de recórrer-hi en contra era molt limitada.¹⁸⁸

Sobre els efectes de la interposició dels recursos no se'n parla gaire, però hi consten algunes dades interessants. Les sentències del governador podien ser objecte d'execució provisional prèvia prestació de caució. La dels portantveus

178. CYADC, i, 7, 7, 10 (1510, p. 373).

179. CYADC, i, 7, 7, 9 (1510, p. 373).

180. CYADC, i, 7, 10, 12 (1585, p. 382), «[...] la part condemnada procura de introduir en la Reyal Audientia la causa de appellatio per ell interposada, encara que sie de poca valor lo interes, y entenga que no te justitia alguna, confiat que ab la multitud dels negocis de que estan carregats los Doctores de dita Reyal Audientia, fara sa causa immortal [...]».

181. Usatge *Si quando*.

182. Sobre aquesta acció, PEGUERA, *Praxis civilis*, p. 347 i s.

183. CYADC, i, 7, 7, 1 (1301, p. 372).

184. I fins i tot tercera apel·lació, tot i que crec que aquest darrer recurs no passava de ser un ús forense que es va produir a algunes jurisdiccions especials. Veg. R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom VI, p. 336.

185. CYADC, i, 7, 7, 2 (1333, p. 372).

186. CYADC, i, 7, 7, 6 (1363, p. 372-373).

187. CYADC, p. 366-367; CYADC, i, 7, 7, 15 (1585, p. 375). Usatge *Quoniam ex conquestione II* (p. 372).

188. CYADC, i, 7, 7, 18 (1585, p. 376).

no,¹⁸⁹ llevat del cas de Catalunya.¹⁹⁰ En el procés penal existia, tret de múltiples excepcions, l'efecte suspensiu.¹⁹¹

2.2.6. Execució

La normativa sobre execució de sentències era molt reduïda i sotmesa a l'ús forense,¹⁹² però ja era regulada de manera genèrica des de l'Usatge *placitum iudicatum*, i amb més concreció posteriorment, i establia algunes inembargabilitats,¹⁹³ com ara la d'alguns instruments essencials per la feina quotidiana,¹⁹⁴ que han arribat fins als nostres dies (art. 606.2 LEC).

L'execució es feia immediatament, sense més tràmits,¹⁹⁵ un cop es dictava sentència, si no s'oposava cap excepció.¹⁹⁶ Teòricament s'establia el termini d'un mes des que la sentència havia estat dictada.¹⁹⁷

També, com he indicat abans, hi havia un règim d'execució provisional.¹⁹⁸ El sol·licitant havia de prestar caució¹⁹⁹ per respondre *a posteriori* si l'execució havia estat feta indegudament, i a més, curiosament, havia de tornar a prestar caució per cada provisió de l'execució que l'altra part recorria,²⁰⁰ la qual cosa havia de dificultar necessàriament l'execució provisional. El termini per reclamar el cobrament indegut fruit de l'execució provisional era d'un any.²⁰¹ Aquestes caucions eren prestades durant la pendència del primer recurs interposat. Però si la sentència era confirmada, no calia donar més caucions quan la part executada interposés més recursos, sinó que ja valia la primera caució.²⁰²

189. BOSCH, *Summari index*, p. 226.

190. BOSCH, *Summari index*, p. 230.

191. CYADC, i, 7, 5, 18 (1599, p. 369). Més detalls de la regulació dels recursos penals es poden trobar a CYADC, p. 374, 375 i 377.

192. Veg. PEGUERA, *Praxis civilis*, p. 359 i s.

193. CYADC, i, 7, 10, 1 (1283, p. 380).

194. CYADC, i, 7, 10, 3 (1291, p. 380); CYADC, i, 7, 10, 4 (1299, p. 380); CYADC, i, 7, 10, 5 (1359, p. 380-381).

195. Cosa que hauria de fer reflexionar, per cert, el legislador actual.

196. CYADC, i, 7, 10, 6 (1493, p. 381).

197. CYADC, i, 7, 10, 11 (1564, p. 382).

198. Al·ludit de passada a CYADC, i, 7, 5, 5 (1510, p. 367), a part dels altres textos que esmentaré després.

199. CYADC, i, 7, 10, 12 (1585, p. 382-383).

200. CYADC, i, 7, 10, 9 (1520, p. 381).

201. CYADC, i, 7, 10, 7 (1493, p. 381).

202. CYADC, i, 7, 10, 10 (1542, p. 381).

En cas de recurs a la Reial Audiència, només es podien executar provisionalment les sentències de quantia inferior a cent lliures.²⁰³

2.3. INFLUÈNCIA DE L'ÚS FORENSE

Amb una organització jurisdiccional tan dispersa, i amb un procés amb tantes llacunes com el que hem vist, no és difícil endevinar que la manifestació de l'ús forense seria molt poderosa,²⁰⁴ i per tant, els localismes en la manera de treballar de cada jutge havien de ser molt accentuats. A més, es duïen a terme pràctiques, el suport legal de les quals no estava gens clar, i eren completades amb l'ús forense, com ara una institució tan important com l'embarcament.²⁰⁵

Es tracta d'un problema amb el qual el dret processal ha tractat de lluitar des del seu origen, mirant d'imposar cada vegada més el principi de legalitat processal (art. 1 LEC), però que no acaba de tenir el reflex que hauria de veure's a la pràctica. La complicació i dispersió de les normes processals, de gairebé qualsevol país, van ser una tònica general fins a les codificacions del segle XIX. I Catalunya no en va ser una excepció.

En l'època que estem considerant, fruit d'aquestes mancances legislatives, es va estendre el pensament que el procediment era un simple qüestió de la pràctica, menystingut àdhuc en l'estudi de la carrera de dret, atès que la introducció de l'assignatura de pràctica forense no s'esdevé pròpiament fins al segle XIX, i sempre com a complement dels estudis ja realitzats.²⁰⁶ Per això, la discrecionalitat en matèria processal ha estat històricament molt acusada, malgrat els cons-

203. Per les de quantia superior s'havia d'esperar la fermesa de la sentència. CYADC, I, 7, 10, 13 (1585, p. 383); CYADC, I, 7, 10, 16 (1599, p. 383-384).

204. Es pot confirmar llegint VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano, passim*. Bona part del que diu aquest autor està derivat de l'ús forense de la Reial Audiència. Veg. per exemple, p. 217, on es diu «no se acostumbra en Cataluña recibir informacion de la ausencia del reo, sino que alegando el actor la ignorancia del paradero del conuenido, se le cita por edictos [...]», o a la p. 277, a on s'afirma que «En Cataluña no informan generalmente los abogados a viva voz [...]. Esta práctica al paso que deja mucho tiempo al tribunal para despachar mas causas ahorra gastos á las partes pues los abogados solo se preparan para el informe en los casos en que se ha pedido, y solo asisten al tribunal en el dia señalado.»

205. R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom VI, p. 45 i s.

206. MONTERO AROCA, Juan *et al.*, *Derecho jurisdiccional I: Parte general*, València, 2002, p. 14.

tants intents legislatius per atorgar seguretat jurídica, que, com es reflecteix a les lleis, gairebé sempre van fracassar.

Per tant, tot allò que està regulat a les CYADC i que hem descrit, s'ha d'agafar a benefici d'inventari, si se'm permet l'expressió. Caldria estudiar el procés, de fet, no només en cada vegueria i a cada batllia, sinó també a la Reial Audiència, cada vegada que canviava algun doctor, la qual cosa no té cap interès per aquest treball, tret de la confirmació de la vigència de l'ús forense, i potser per descobrir alguna genialitat creada per algun jutge en matèria processal, i que va quedar en l'oblit de tothom.

El que voldria afegir a mode d'excurs, molt breument, és la reflexió següent: després d'haver vist com funcionava el nostre procés fa tres segles i la gran influència de l'ús forense, hom podria pensar que tot es devia a la manca d'estudi i de codificació, malgrat la Constitució de Santa Anna de 1493. El que succeeix és que la reflexió anterior seria purament teòrica, atès que tot i que actualment tenim codis processals, i ja fa molts anys que l'assignatura de dret processal és als plans d'estudis, en canvi constatem que la influència de l'ús forense a la pràctica és sovint molt elevada. Tant, que algunes vegades s'ha parlat, tot i que no per escrit que jo sàpiga, de «regnes de taifes», descrivint el funcionament dels jutjats actuals. La situació de dispersió, a més, ha augmentat amb la Llei d'enjudiciament civil de 2000, per la seva novetat, les seves llacunes, els defectes greus i la manca de formació conjunta dels jutges sobre aquesta. Tot això provoca que sovint es pugui dir que cada jutge la interpreta com creu convenient, i que manqui una homogeneïtzació urgent de criteris que eviti la inseguretat jurídica que estem patint actualment.

Malgrat tot, el que em pregunto com a conclusió d'aquest epígraf es pot resumir en la frase següent: tradició o inevitabilitat?, és a dir, els jutges continuen actuant amb localismes perquè secularment ho han fet així, com ho hem vist, o bé és inherent a la funció jurisdiccional actuar d'aquesta manera? Personalment, crec que la resposta la trobarem, potser algun dia, en l'estudi profund de la independència judicial, estudiant el vessant jurídic, però també el vessant psicològic, de la tasca jurisdiccional. Caldria marcar les fronteres de la independència de manera que la seva manifestació no sigui incompatible amb la pròpia existència de l'ordenament jurídic (que teòricament defensa) i un dels seus valors principals: la seguretat jurídica.

3. IMPACTE DEL DECRET DE NOVA PLANTA

Tan bon punt va acabar la Guerra, es va establir una administració provisional de postguerra,²⁰⁷ en la qual va conèixer dels processos de la Reial Audiència la Real Junta Superior de Gobierno y Justicia del Principado de Cataluña,²⁰⁸ suprimí la Reial Audiència, declarà la nul·litat de les resolucions de l'Audiència durant la Guerra, establí regles per abreujar els processos, obligà que els advocats i procuradors es dirigessin a la Junta en castellà i mantingué la primera instància de manera provisional, realitzant alguns nous nomenaments.²⁰⁹ Un any i escaig després, el 16 de gener de 1716, es fa a Madrid la «Real cédula» que comunica al «capitán general» de Catalunya el Reial Decret de Nova Planta signat a Buen Retiro²¹⁰ el 9 d'octubre de 1715.²¹¹ El Decret, en la seva major part, intenta reformar parcialment l'organització de justícia i de govern al Principat,²¹² que ja vam veure que formaven, ambdues parcel·les, una mateixa manifestació de poder.

Fora de les consideracions polítiques amb què gairebé sempre s'acompanyen els comentaris a aquest decret, considerarem les seves disposicions només des d'un punt de vista estrictament tecnicojurisdiccional.²¹³ El capítol 42 del Decret

207. Sobre els detalls, veg. Ferran BADOSA COLL, «El canvi de règim arran del “Decreto de Nueva Planta”», a *Manual de dret civil català*, Barcelona, 2003, p. 15-16; Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya*, Barcelona, 1968, p. 62 i s.; Jaume SOBREQÜÉS, *L'onze de setembre i Catalunya*, Barcelona, 1976, p. 16 i s., i les concretes decisions que es van adoptar, p. 87 i s. És imprescindible la consulta de GAY ESCODA, *El corregidor*, p. 70 i s.

208. Segons unes «Instrucciones» de setembre de 1714, sense data concreta, que reproduïx GAY ESCODA, *El corregidor*, p. 739-741.

209. Aquesta última qüestió la refereix Francisco Ametller al seu informe per al DNP (punt 8 de la transcripció de Gay Escoda).

210. El lloc està esmentat a la *Real Cédula*, feta també a Buen Retiro, de 21 de novembre de 1754.

211. El retard de la *Real Cédula* (i el retard amb que la mateixa «Real Cédula» va ser comunicada al «capitán general») es deu al fet que es va considerar que primer s'havien de completar els nomenaments dels càrrecs de l'Audiència, segons opina GAY ESCODA, *La gènesi*, p. 38 i s. Potser no es volien excitar els ànims donant oportunitat al debat, presentant la nova composició de l'Audiència com un fet consumat.

212. Josep Maria GAY ESCODA, *La gènesi del Decret de Nova Planta de Catalunya*, RJC, 1982, p. 36.

213. Sobre els antecedents del Decret, és essencial la lectura de GAY ESCODA, *La gènesi*, p. 7 i s., i p. 263 i s. El treball inclou, a banda d'altres interessants reproduccions de textos de l'època, la transcripció completa dels informes de José Patiño (intendent general del Principat de Catalunya després de la guerra) i Francisco Ametller (català, ministre del Consejo de Castilla) i la deliberació al Consejo de Castilla («Consulta original que el Consejo hizo en 13 de junio de 1715 a consecuencia del Real Decreto del 2 de marzo del mismo sobre la Planta de Ministros del Principado de Cataluña»), sense els quals és impossible fer-se una idea de la transcendència del DNP.

deia literalment que «en todo lo demás que no esté previsto en los capítulos precedentes de este decreto, se observen las constituciones que antes había en Cataluña; entendiéndose, que son de nuevo establecidas por este decreto, y que tienen la misma fuerza y vigor que lo individual mandado en él». Malgrat la claredat d'aquesta disposició, l'examen a primer cop d'ull del Decret contrasta amb l'esmentat capítol 42, perquè sembla que s'afectin, d'una manera o d'una altra, pràcticament totes les institucions i fases processals que hem estudiat abans. Però cal descendir al detall per comprovar l'impacte real del Decret al dret processal català.²¹⁴

3.1. SOBRE L'ORGANITZACIÓ JURISDICCIONAL

Començant per la part orgànica, el Decret sembla establir *ex novo* una «Audiència», comandada pel «capitán o comandante general de mis armas».²¹⁵

Però la nova «Audiència» no era res més que la Reial Audiència reinstaurada²¹⁶ i reformada en la seva estructura i personal.²¹⁷ De fet es diu «Real Audiencia» al llarg de tot el Decret. És tan clar això que, a banda de les dades que ara oferiré, el DNP mana fins i tot que se segueixi l'antic aranzel per pagar els diferents oficis del personal que treballava a l'Audiència,²¹⁸ la qual cosa prova que el funcionament intern gairebé no va canviar. Els canvis més substancials són, doncs, els següents.

En comptes de presidir l'Audiència el lloctinent, desapareix aquest càrrec en benefici del *capitán* (o *comandante* o *governador*) *general*, però que només tenia vot en les qüestions de govern, no en els assumptes de justícia.²¹⁹ Cal tenir present, però, que el càrrec de capità o governador general, com hem vist, ja existia, com a substitut del lloctinent en el segon grau jurisdiccional; el que succeeix, doncs, és que se suprimeix el lloctinent i passa a assumir les seves funcions a l'Audiència el capità general,²²⁰ que les comparteix amb un *regente* que subs-

214. Sobre aquest impacte, vegeu, àmpliament, BADOSA COLL, *El canvi*, p. 15 i s. També SOBREQÜÉS I VIDAL, *Història*, p. 87 i s.

215. Com diu Álvaro, GÓMEZ BECERRA, *Memoria*, RGLJ 1876 (48), p. 117, «bajo el principio del derecho de conquista».

216. Seguint el consell de l'informe d'Ametller (punt 25 de la transcripció de Gay Escoda).

217. Semblen confirmar-ho ESPIAU I ESPIAU i P. del POZO CARRASCOSA, *L'activitat judicial*, p. xx.

218. Cap. 29 DNP.

219. Cap. 1 DNP: «en las cosas de Gobierno». La disposició es reitera a les ord. xxxiii i xxxiv de 1741.

220. Veg. l'informe de Patiño (punt 160 de la transcripció de Gay Escoda).

tituïa el «capitán general»,²²¹ i n'assumia les funcions polítiques tutelars. Deixant de banda la seva innegable rellevància política, la funció de dret jurisdiccional més important que va assumir va ser la de repartiment d'assumptes.²²²

A més, es reforma la composició de les sales de l'Audiència. Abans del DNP hi havia tres sales (dues més una de reforç). Ara es mantenen aquestes sales, però es reorganitzen en dues sales civils (servides per deu magistrats, *ministros*, anomenats posteriorment *oidores*),²²³ i una sala penal (servida per cinc magistrats, anomenats posteriorment *alcaldes del crimen*).^{224, 225}

A més, se substitueixen els cancellers pels *escribanos*,²²⁶ n'hi ha tres per cada sala civil,²²⁷ s'hi afegeix un *fiscal civil* i un *fiscal criminal*,²²⁸ a més de dos *relatores* per fer la *relatio*²²⁹ dels processos, i descarregar d'aquesta feina feixuga als magistrats.²³⁰ A la sala penal es van instituir vuit *escribanos*²³¹ a més de dos *relatores*.²³²

El segon grau de jurisdicció, és a dir, el propi del governador (o capità) general, desapareix de fet, perquè la seva funció és assumida per l'Audiència, amb el capità general capdavant de la manera que hem vist.

En el grau de jurisdicció inferior, el DNP estableix una nova organització jurisdiccional territorial que prescindeix dels antics privilegis. Es va tenir cura especialment d'aquesta derogació de privilegis de fur al procés penal, ja que se suprimeixen expressament i es declara que l'Audiència (sala criminal), podia avocar totes las causes que volgués.²³³

221. Així ho confirmen les ord. V i XCIII de les *Ordenanzas de la Real Audiencia de el Principado de Cataluña*, de 1741.

222. Les seves funcions compliquen la configuració de la seva naturalesa jurídica. Per una banda estava encarregat del repartiment d'assumptes (ord. LVIII), però també feia funcions similars a les actuals sales de govern quan determinava la composició concreta de les sales (ord. LX i XX). Tanmateix, tenia alguna funció jurisdiccional de menor consideració per conèixer de judicis verbals de quantia inferior a 20 lliures (ord. LXV).

223. Ord. CXVII.

224. Ord. CXVII i CLXXXI.

225. Cap. 2 DNP.

226. Amb la funció de donar fe, la qual cosa prova la naturalesa jurídica del càrrec. R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom III, p. 33.

227. Cap. 9 DNP.

228. Cap. 8 DNP.

229. Resum del més essencial del procés, perquè «no se ocupe la atención de los magistrados sino en lo substancial y correspondiente». R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom III, p. 30.

230. Cap. 7 DNP.

231. Cap. 22 DNP.

232. Cap. 21 DNP. Sobre tots aquests càrrecs, veg. ESPIAU I ESPIAU i P. del POZO CARRAS-COSA, *L'activitat judicial*, p. XXI i s.

233. Cap. 16 DNP.

Quant a demarcació, s'organitza el territori en dotze *corregimientos*, i s'hi inclouen dintre les antigues vegueries²³⁴ i batllies, que resten subsistents en part. Davant dels «corregimientos» més rellevants hi ha un *corregidor* de designació reial directa, i a la resta de «corregimientos» disposa l'existència de batlles (*bayles*), nomenats per l'Audiència cada dos anys.²³⁵ En definitiva, al marge de la derogació definitiva dels privilegis feudals²³⁶ i gremials, l'única cosa que realment canvia és la presència d'aquests òrgans tutelars o vigilants.²³⁷ Però la resta de l'organització, en aquest nivell, continua intacta, tal com estava abans del DNP.²³⁸

És a dir, almenys pel que fa a organització jurisdiccional, tot i que el DNP digui que «todos los demás oficios que había antes en el Principado, temporales, perpétuos, y todos los comunes, no expresados en este mi Real Decreto, quedan suprimidos y extintos»,²³⁹ quant a organització jurisdiccional hem de matisar aquesta disposició. El capítol 38, el següent, declara el manteniment de tots els «oficios subalternos» de les ciutats i pobles que no fossin contraris al DNP, i remet la resolució de qualsevol dubte a l'Audiència.²⁴⁰ Per tant, cal suposar que els oficis que abans havien existit en aquest nivell jurisdiccional, com a personal auxiliar dels òrgans jurisdiccional, continuaren existint.

Tot això fa presumir que de tota l'estructura jurisdiccional, de fet, el més rellevant és que es van eliminar les antigues jurisdiccions feudals i va augmentar el control polític del rei sobre els diferents càrrecs. Però, quant a la jurisdicció que hem anomenat *ordinària*, solament va canviar la carcassa, i només en part. Ni tan sols suposa un gran canvi que els «corregidores» i el «capitán general» fossin de designació reial, perquè els antics càrrecs, com vam veure, ja ho eren.

3.2. SOBRE EL DRET PROCESSAL CATALÀ

El DNP era un decret de postguerra, centrat sobretot en el manteniment de l'ordre públic a Catalunya. Per això, s'observarà que les reformes més im-

234. La *Noticia* de 15 d'octubre de 1716 sobre mesures de terra, continua referint-se als *veguerios*, prova del seu manteniment.

235. Veg. en detall cap. 30 DNP.

236. Segons destaca FERRO, *El dret públic*, p. 138, aquestes jurisdiccions, la majoria de les quals eren de barons —seculars o eclesiàstics— eren normalment a llocs petits, però representaven el 70 % de les jurisdiccions existents.

237. Aquest caràcter es destaca especialment al cap. 34 DNP.

238. Així ho confirma VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano*, p. 174.

239. Cap. 37 DNP.

240. Veg. cap. 44 DNP.

portants que es fan són al procés penal, i no pas al civil, on les modificacions porten la intenció de resoldre problemes procedimentals que ja s'havien plantejat molt abans, aprofitant l'avinentsa del Decret. Tot i així, ja que es reformaven alguns punts, es podria haver aprofitat per posar-ne al dia molts d'altres, dels quals hem destacat els que feien del procés català una carrera d'obstacles. Però, lògicament, això no interessava gens ni mica el Govern de la nació, perquè, de fet, no afectava l'ordre públic.

Tret de qüestions absolutament puntuals,²⁴¹ les úniques reformes més o menys importants del procés civil les trobem només en matèria probatòria i en seu de recursos. Començant per la darrera qüestió, es podia haver esmerçat una mica de temps a reformar el complicat sistema de recursos que existia. Però és clar, el dret castellà, que era, de fet, el que servia de paradigma als autors del Decret, tampoc no ofería un panorama de recursos molt més fàcil. Tot i així, es van reformar fonamentalment dos punts. En primer lloc, fruit de la desaparició del grau de jurisdicció del governador general, va desaparèixer també l'apel·lació que era coneguda per ell, i que a partir d'ara seria traspasada directament a la Audiència.²⁴²

D'altra banda, es mantenia el recurs de suplicació contra les sentències de la Reial Audiència, que era conegut per dos juristes d'aquest tribunal. Però per tal d'afavorir l'economia processal, es va determinar que aquests juristes fossin de la mateixa sala que havia conegut el recurs. I només si la segona sentència era disconforme, llavors coneixia de l'ulterior recurs una sala de set magistrats, formant-ne part el «regente» i almenys un magistrat d'una altra sala. D'aquesta tercera instància, se n'havia encarregat històricament la sala de reforç.²⁴³

En matèria probatòria, el DNP intenta acabar amb els abusos en la proposició i pràctica de la prova que vam veure. I disposa que l'Audiència abreugés discrecionalment els terminis probatoris, per tal de fer més breus els plets.²⁴⁴ Aquesta decisió, però, suposa tant com no fer res, perquè introdueix encara més arbitrarietat i inseguretat jurídica.

Les reformes del procés penal sí que van ser de més abast, i totes estan inequívocament dirigides al manteniment eficaç de l'ordre públic, i integren, tot i que de manera molt insuficient, les lleis catalanes, amb llacunes, existents en la matèria.²⁴⁵ S'instaura la iniciació d'ofici del procés penal per fer més eficaç la

241. Com ara la votació i deliberació de les sentències, cap. 12 DNP.

242. On passava a treballar el governador, ara «capitán general», com ja vam veure, tot i que amb funcions diferents.

243. Cap. 3 DNP. COLL ET FABRA, *Praxis forensis*, p. 136.

244. Cap. 6 DNP.

245. Cap. 15 DNP.

persecució dels delictes, existent al dret castellà per influència del dret canònic, però inexistent al dret català, que seguia el sistema romà.²⁴⁶ A més, es manté la iniciació a instància de part, i s'hi afegeix la iniciativa del fiscal.

En matèria de mesures cautelars, es disposa que es declari el segrest immediat dels béns del declarat pres. En seu probatòria, es declara expressament subsistent la valoració i pràctica de la prova segons el dret català.²⁴⁷ I igual que s'havia fet al procés civil, s'estableix que els terminis de prova siguin a l'arbitri del jutge. En seu de recursos, se segueix també la línia marcada al procés civil: només apel·lació o suplicació davant la Reial Audiència. A més, fruit de la desconfiança pròpia de la postguerra, es disposa que per imposar penes, els jutges ordinaris havien de consultar l'Audiència.²⁴⁸

3.3. SOBRE LA LLENGUA DE PROCEDIMENT

Una qüestió a part és l'idioma dels processos, perquè en aquest tema el canvi sí és certament radical. Es disposa que l'idioma de la Reial Audiència hauria de ser el castellà. I cal deduir que com que les normes de procediment de la Reial Audiència disciplinaven també la resta de processos, com vam veure, l'ús del castellà estava cridat a estendre's a tots els procediments.

El que no ha quedat mai gens clar és la raó d'aquesta coneguda decisió.²⁴⁹ El tema va ser controvertit, atès que ha quedat constància de l'opinió sobre aquest tema de Patiño, partidari del llatí o del castellà i abolicionista del català,²⁵⁰ i d'Ametller, també partidari del llatí o del castellà però només a l'Au-

246. Sobre aquest punt, Jordi NIEVA FENOLL, *La incoación de oficio de la instrucción penal*, Barcelona, 2001.

247. Cap. 27 DNP.

248. Cap. 17 DNP.

249. Cap. 4 DNP. El punt 2n de la deliberació i acords del Consejo de Castilla (transcrit per Gay Escoda, punt 231), és, en principi, críptic en aquest sentit: «con la diferencia de que, como se escribía en la Lengua Cathalana, se haga en Latín o Castellana; como ya lo practica la Junta de gobierno actual». Tot i que després es poden endivinar les reals intencions, com veurem després.

250. Tot i les idees de José Patiño, president de la Junta Reial de la postguerra, prèvia al DNP, que va suggerir que s'emprés el castellà o el llatí: «con la sola diferencia que como antes todo lo judicial se actuaba en Lengua Chathalana, se escriba en adelante en Idioma Castellano o Latín, como ya así la Real Junta lo practica, pues se logrará la inteligencia de qualesquiera Jueces Españoles, sin haver de estudiar lo inusitado de la Lengua de este País.» Informe de Patiño (punt 171 de la transcripció de Gay Escoda).

diència, i conservacionista de la llengua catalana als tribunals inferiors.²⁵¹ Personalment crec que poden formular-se diverses hipòtesis per explicar el que va succeir.

Es podria pensar, en primer lloc, que el que s'intentava era lluitar contra l'ús del llatí, i no directament contra el català. Però les paraules d'Ametller i Patiño, favorables al llatí, descarten aquesta primera hipòtesi. Malgrat aquesta constatació, si el que s'intentava, en el fons, era introduir de mica en mica els usos castellans, potser és lògic que finalment el Consejo de Castilla decidís lluitar contra el llatí als processos, atès que a Castella, des del segle XIII, per decisió de Ferran III el Sant, els documents oficials i els processos es van començar a fer en llengua castellana.²⁵² En canvi, a Catalunya molts processos encara es feien en llatí,²⁵³ com ha quedat constància en la jurisprudència de l'Audiència prèvia al DNP. Per tant, aquest primer motiu no és tan descartable com pot semblar llegint només les deliberacions del Consejo de Castilla.

Una segona hipòtesi podria ser que en aquell moment probablement es va pensar, com hem vist que ho va fer Patiño, que molts dels jutges que s'anomenessin, especialment a la Reial Audiència, no serien catalans,²⁵⁴ a l'empara de la

251. «Como también parece que se podrá ordenar que en la Real Audiencia Civil y Criminal se aya de decidir y actuar en los pleitos en idioma Castellano o Latín; y los ministros hacer las sentencias y provisiones en idioma latín, como han acostumbrado [...]. Pero en cuanto a las Curias ordinarias inferiores, que puedan los litigantes actuar y deducir en su lengua vulgar materna.» Informe d'Ametller (punt 89 de la transcripció de Gay Escoda).

252. No va haver-hi, però, una disposició concreta que obligués a l'ús del castellà. Tot i que a la cort de Ferran III el Sant la majoria de documents es feien en llatí, el 26 de maig de 1219, per mimetisme amb el que succeïa als documents privats, es va fer un document en romanç de concessió i confirmació del fur de Guadalajara. A partir de llavors comença a haver-hi un degoteig de documents en castellà, que arriba també fins als judicials (per exemple, la sentència de 25 de gener de 1230). De mica en mica, doncs, va anar desapareixent el llatí dels documents jurídics castellans. Ho explica Julio GONZÁLEZ, *Reinado y diplomas de Fernando III*, I, Estudio, Còrdova, 1980, p. 512-513. Els documents esmentats es poden trobar al tom II de la mateixa obra.

253. Tot i que també en català, però són una minoria. A la reserva de la Universitat de Barcelona es poden trobar al·legacions per a la defensa de litigants davant la Reial Audiència. I estan fets en català, vegeu, per exemple, CALDERÒ I GRAELLS, *Discurs en fet a favor dels conyuges Francisco Vinyoles y Mariangela Vinyoles, contra Ioseph de Lança Mombuy, y Vilaritx Comte de Plasencia*, de 25 d'agost de 1665 (sign. C-239/1/13); LLAMPILLAS, *Memorial en fet a favor de Miquel Salvador Mercader contra Jaume Falguera Mercader*, de 31 de maig de 1670 (sign. XVII-2532/15).

254. Com no ho van ser en càrrecs clau, tot i que el seu nombre de no-catalans va ser molt reduït en els càrrecs inferiors, com veurem. En relació amb el càrrec de *regente de la Audiencia*, que preocupava especialment al Consejo de Castilla, des del 1716 al 1808 només va haver-hi un català, Francisco de Alós y Rius, entre 1742 i 1758, com ho destaca BADOSA COLL, *El canvi*, p. 17, i pot comprovar-se a la llista completa que publica Pedro MOLAS RIBALTA, «Las Audiencias borbónicas en

derogació de la prohibició d'estrangeria per ocupar càrrecs públics²⁵⁵ feta al cap. 40 DNP.²⁵⁶ Per consegüent, s'hauria tractat de facilitar la feina d'aquests jutges no catalans, perquè entenguessin els processos.

En tercer lloc, potser també va influir el fet que el castellà, tot i que no era ni de bon tros la llengua d'ús quotidià, tampoc no era una llengua desconeguda a Catalunya, com ho prova el fet que publicacions importants d'abans del DNP, com ara els *Anales de Cataluña* de Feliu de la Penya,²⁵⁷ estiguessin escrites en castellà. O que a les constitucions de Felip IV de 1702 es trobin sovint barbarismes del castellà. O que Fontanella²⁵⁸ inclogui al pròleg de les seves *Decisiones* poemes en castellà. O, en darrer lloc, que Tristany, a les seves *Decisiones* de 1701

la Corona de Aragó», a *Historia social de la Administración española*, Barcelona, 1980, p. 153. La resta de càrrecs, especialment el de magistrat de la Reial Audiència, en un principi va ser ocupada per un nombre més o menys igualitari de catalans (set) i foranis (vuit), tot i que favorable als juristes no catalans (vegeu-ne les biografies i l'opinió que en tenia el *capitán general* a María de los Ángeles PÉREZ SAMPER, «La formación de la nueva Real Audiencia de Cataluña (1715-1718)», a *Historia social de la Administración española*, Barcelona, 1980, p. 204, 213, 232 i s.). Aquesta composició mixta va provocar problemes ben aviat, per les discussions sobre les formes i els estils de treballar a l'Audiència, a l'estil de Castella o al de Catalunya, essent confirmat pel rei aquest darrer amb la *Real Cédula* de 28 de maig de 1716. Malgrat aquestes dades inicials, MOLAS RIBALTA, p. 153 i s., publica una altra llista de magistrats de la Reial Audiència, i que abasta més o menys el mateix període esmentat de 1716 a 1808. De vuitanta-set oïdores de la Reial Audiència, pels cognoms podrien ser catalans uns vint-i-tres, és a dir, aproximadament un 26 %. I de setanta-set «alcaldes del crimen», uns vint-i-quatre, per tant, un 31 %. El càlcul és insegur, però permet fer-se una idea de com va ser finalment la realitat de les coses. En canvi, el nomenament de catalans en càrrecs fora de Catalunya va ser molt minoritari, tot i arribar fins al mateix Consejo de Castilla en el cas de Jacinto de Tudó. Veg. MOLAS RIBALTA, p. 131. Sobre les dificultats per formar la primera composició de magistrats de la Reial Audiència després de la guerra, veg. María de los Ángeles PÉREZ SAMPER, «La formación de la nueva Real Audiencia de Cataluña (1715-1718)», a *Historia social de la Administración española*, Barcelona, 1980, p. 183 i s.

255. CYADC, p. 158 i s., especialment CYADC, I, 1, 68, 1 (1291, p. 158), i CYADC, I, 1, 68, 16 (1585, p. 163).

256. «Han de cesar las prohibiciones de extranjería, porque mi Real intención es que en mis Reynos las dignidades y honores se confieran recíprocamente a mis vasallos por el mérito, y no por el nacimiento en una u otra provincial de ellos.»

257. NARCÍS FELIU DE LA PENYA I FARELL, *Anales de Cataluña y epílogo breve de los progresos y famosos hechos de la nación catalana, de sus santos, reliquias, conventos y singulares grandezas, y de los mas señalados y eminentes varones que en santidad, armas y letras han florecido desde la primera poblacion de España año del mundo 1788 antes del nacimiento de Christo 2174 y del diluvio 143 hasta el presente de 1709*, Barcelona, 1709. Val a dir que, per «orden de la Real Junta» de 22 de gener de 1716, aquesta obra fou segrestada, i els posseïdors dels seus exemplars van ser obligats a lliurar-los a les autoritats o a cremar-los. Veg. aquesta interessant *orden* a SOBREQÜÉS, *L'onze de setembre*, p. 110 i s.

258. FONTANELLA, *Decisiones*.

es dirigeixi al rei en castellà. Potser no era infreqüent el coneixement del castellà entre els juristes.²⁵⁹

Tots aquests factors segurament van influir en la decisió d'imposar el castellà als processos catalans. Però malgrat totes aquestes raons, no puc deixar de dir que en la decisió final també va tenir un paper massa rellevant el pes de la victòria i la voluntat d'imposició de la cultura castellana aliena, amb vocació clarament centralista, com era propi del règim vigent a l'època. La deliberació i els acords del Consejo de Castilla van per aquesta via, ja que després d'un extens paràgraf en què es parla de la imperiosa necessitat de reprimir «la porfiada tenacidad de los Cathalanes, en esta última ciega revelión suya», així com de la necessitat que el poble «rinda su dureza y obstinación con templanza y su buen uso vaya desterrando el odio y aborrecimiento, con que siempre han mirado la sugección a otra ley, que la de sus ussáticos, costumbres, constituciones, Privilegios y fueros», es diu que «por éstas y otras no menos graves reflexiones» aconsella l'abolició del dret català, i el substitueix pel de Castella, i aconsella que als tribunals s'obligui a actuar «en Lengua Castellana».²⁶⁰ Encara és més clara «una Instrucción secreta de algunas cosas que deben tener presente los Corregidores del Principado de Cataluña para el ejercicio de sus empleados», datada a Madrid el 20 de febrer de 1717. En aquesta *instrucción* es diu literalment que el corregidor «pondrá el mayor cuydado en introducir la Lengua Castellana, a cuyo fin dará las providencias más templadas y dissimuladas para que se consiga el efecto sin que se note el cuydado».²⁶¹

Ningú —tret d'Ametller i només en part— va pensar que el que havia de ser clau era que les parts entenguessin les actuacions.²⁶² Posats a fer, per dester-

259. Per exemple, en el discurs en fet de CALDERÒ I GRAELLS abans esmentat, hi ha una petita citació en castellà.

260. Tot i que matisant amb una dispensa els «pequeños lugares [...] por su miseria y situación en la Montaña». Totes aquestes paraules formen part del punt segon de la deliberació i acords del Consejo de Castilla (transcrit per Gay Escoda, punts 233 i 234). L'opinió era unànime al Consejo, perquè fins i tot al vot particular de Villacampa, Arana, Curiel, León, Lagrava, Molano i Pardo (punt 269 de la transcripció de Gay Escoda), s'aconsella que es facin en castellà els processos davant els corregidores i l'Audiència, es permeti l'ús del català «por ahora» a la resta de tribunals, fins que els escrivans coneguin bé el castellà, es proposi la prohibició del català a les «escuelas de primeras letras y de Grammatica», als llibres que feien servir les escoles i a l'ensenyament de la religió catòlica.

261. La instrucció està a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (en endavant, ACA), Villetes, reg. 361, fol. 226, però es pot trobar íntegrament transcrita a MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya*, p. 81, nota 197, i també a GAY ESCODA, *El corregidor*, p. 918-919.

262. Òbviament no ho va pensar Patiño, tot i tenir absolut coneixement de causa: referint-se als catalans, diu: «solamente ablan en su Lengua materna y ningún Común asta ahora escribía sino es en Cathalán, sin practicarse el uso de la Lengua Española; bien que ésta comúnmente se entiendo por las personas que han seguido los Estudios de Letras, pero en nada por la gente rústica».

rar el llatí es podia haver escollit el català com a idioma de procediment, i no el castellà, que no era la llengua autòctona de Catalunya.²⁶³ Però la voluntat de la postguerra no va ser pensar en els litigants, sinó en els òrgans tutelars que controlarien el territori, que en el fons era l'única cosa que preocupava al poder polític.²⁶⁴

D'aquesta manera, ningú no es va plantejar que els jutges o càrrecs que no fossin catalans aprenguessin la llengua, que hauria estat el més lògic, sinó tot el contrari, com es desprèn de les paraules de Patiño. I a més, en un principi almenys, jutges no catalans van ser només una minoria molt reduïda.²⁶⁵ Tot i així, aquí trobem l'origen de la situació actual, en la qual la majoria de jutges no empren el català en la seva feina. I l'ús del català als tribunals per part dels operadors jurídics xoca encara massa sovint amb la incomprensió.

4. EL PROCÉS DES DEL DNP FINS AL 1759

A part de la qüestió de l'idioma, el que més destaca del DNP és la supressió de les Corts catalanes com a senyal de l'afirmació de la sobirania reial.²⁶⁶ Des de la mort de Ferran II i el començament del regnat del seu nét Carles I, havia estat el mateix rei qui legislava sobre tots els territoris peninsulars. Però fins al 1702, els reis sempre havien legislat convocant Corts, és a dir, havien tingut present les voluntats legislatives pròpies de cada territori.

El DNP canvia aquesta expressió de la voluntat legislativa. A partir d'ara, el rei legisla sobre tots els territoris, sense més distincions que els particularismes

263. En aquest sentit pot assumir-se que l'opinió del *Consejo de Castilla*, que va ser consultat per la redacció del DNP, finalment va tenir un pes específic en aquest punt del Decret: «[...] y que sea practicando desde luego las leyes de Castilla, así en lo civil como en lo criminal, actuando en lengua castellana [...]».

264. De fet, el nomenament de magistrats catalans a l'Audiència responia en part a que la resta de magistrats tinguessin «la genuina inteligencia de los instrumentos, procesos y scripturas, asta ahora echas en Idioma Cathalán», en opinió de Patiño al seu informe (punts 176 de la transcripció de Gay Escoda).

265. Ho confirma CAMPS I ARBOIX, *El Decret*, p. 28, pels magistrats de la Reial Audiència en un primer moment. Posteriorment va continuar aquesta tendència. Tot un seguit de nomenaments de «bayles y sosbayles» fets el 1739, tot i que no permeten confirmar, lògicament, l'origen dels jutges, cal dir que la immensa majoria tenen cognoms catalans. Aquests nomenaments consten en un llibre a l'ACA, *Inventari dels registres i lligalls de la Reial Audiència*, reg. 255.

266. Veg. Aquilino IGLESIA FERREIRÓS, *La creación del derecho: una historia del derecho español*, fasc. 2, Barcelona, 1988, p. 725.

que volgués establir discrecionalment en situacions concretes.²⁶⁷ Les possibles influències en la voluntat reial de persones autòctones dels territoris sempre seran oficioses i, per tant, pot afirmar-se que deixa d'existir un poder legislatiu català.²⁶⁸

Tot i així, les normes que van reformant o recordant l'esquema jurisdiccional i processal vigent són sovint particularitzades per a Catalunya o algun dels seus indrets. En aquest epígraf i en tots els que vindran, analitzarem les diferents normes de dret jurisdiccional que es van fer, i destacarem només les reformes que va patir el model que va quedar després del DNP. Considerarem ara el període històric que acull els regnats de Felip V, després del DNP (1716-1724 i 1724-1746), Lluís I (1724) i Ferran VI (1746-1759).

4.1. ORGANITZACIÓ JURISDICCIONAL

El DNP tenia moltes llacunes, ja que, com he dit abans, la seva voluntat principal era només reafirmar la sobirania reial. Per això, ben aviat es van haver de fer normes que aclarissin el panorama jurisdiccional realment existent.

En primer lloc, una «instrucción» del «capitán general» de 6 de juliol de 1717 concreta el règim del DNP per als pobles, i especialment per als llocs de barons,²⁶⁹ i manté en aquests indrets —malgrat que per poc temps— els càrrecs de batlle (*bayle*) i sotsbatlle (*sotsbayle*) (cap. II), i reafirma al llarg de tota la «instrucción» el caràcter directament reial del seu nomenament.

El «Decreto» d'onze de juny de 1718 aclareix la veritable naturalesa dels «corregidores». Tots ells, els dotze, van recaure en militars, la qual cosa confirma la seva veritable missió, no tant jurisdiccional,²⁷⁰ sinó de vigilància superior de la judicatura i altres càrrecs inferiors.

267. Veg. Esther ARROYO I AMAYUELAS, *Vigència i aplicació del dret a Catalunya: La fixació del dret supletori per la jurisprudència del Tribunal Suprem en el període 1875-1889*, Boletín del Centro de Estudios Hipotecarios de Cataluña, 1998, p. 361.

268. La nova manera de legislar la testimonia, entre moltes altres, la *Real Cédula* de Balsain de 13 d'octubre de 1718: «Marqués de Castel-Rodrigo, mi Governador, y Capitán General del Principado de Cataluña, Regente, y Ohidores de la mi Audiencia, que reside en la Ciudad de Barcelona. Bien sabeis que por representacion que hicisteis Vos el dicho Marqués de Castel-Rodrigo en siete de Agosto del año próximo pasado, disteis cuenta de diferentes puntos que parecia preciso establecer, y declarar al mismo tiempo que se formassen los Regimientos de essa Ciudad [...]. Y vistos en el mi Consejo, y consultandome sobre ellos, he tenido por bien resolver.»

269. «Villas, lugares y pueblos», diu la *Instrucción*.

270. Tampoc militar, com ho demostra un informe del comte de Montemar, «comandante general de Catalunya» de 28 d'octubre de 1724, reproduït per GAY ESCODA, *El corregidor*, p. 905-907.

El 16 de setembre de 1718, s'emet una «Real Cédula», en la qual, amb el pretext d'establir els sous dels diferents oficis a Barcelona, s'aprofita per especificar quins dels antics càrrecs es consideraven derogats (tot i la manca de disposició expressa al DNP), i fins i tot per crear-ne alguns de nous no esmentats al Decret de Nova Planta. En el que afecta l'Administració de Justícia, descobrim que a Barcelona es crearen dos «alcaldes», un pels plets civils i l'altre pels penals. L'«alcalde», insisteixo, és una figura que no trobem al DNP, i per tant cal afegir-la a l'esquema que hem traçat abans.

Una altra «Real Cédula» de 13 d'octubre de 1718, aquesta ja d'abast general per a Barcelona i les ciutats capitals de «corregimientos», ens parla amb més extensió que el DNP dels «regidores», que, tot i tenir una funció més aviat política,²⁷¹ feien de jutges per sota del poder dels «corregidores». A més reafirma el poder d'aquests «corregidores» al front dels «ayuntamientos», i reitera la derogació dels furs i privilegis gremials, en favor del «corregidor» i de la Reial Audiència.²⁷²

Totes aquestes reafirmacions, a banda d'ultrapassar clarament les disposicions del DNP, donen proves de la resistència que el poder reial encara trobava a Catalunya, i com veurem, trobaria després. No es pot interpretar l'obligació d'una altra manera, feta en aquesta mateixa «Real Cédula» per al personal de govern, de no usar els antics vestits oficials catalans, sinó el «trage moderno español»,²⁷³ i observar els nous costums protocol·laris, perquè no es confonguessin amb els antics càrrecs derogats (en aquest cas concret, s'estava referint sobretot als antics consellers de Barcelona).

Un «edicto» del «capitán general» de Catalunya, el marquès de Castel-Rodrigo, amb data de 2 de gener de 1719 va encara més enllà del que havia establert el DNP. Complint una «Real Cédula» de 23 de juny de 1718, s'encarrega de fixar les ciutats i pobles que pertanyien a cada «corregimiento». Però una vegada més, aprofitant la fixació dels salaris dels diferents oficis, s'aprofita per anar introduint una organització de la justícia cada vegada més propera a l'existent a Castella. A l'edicta ja es parla clarament, per a tots els «corregimientos», de l'existència d'«alcaldes mayores», i dels «bayles» del DNP²⁷⁴ a certs llocs, i es recorda que la jurisdicció de barons havia deixat d'existir, tot i

271. R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom II, p. 200, afirma que aquest càrrec va unificar als antics paers, consellers, jurats i cònsuls. L'afirmació de Dou té per base el cap. VI de la *Instrucción* del 6 de juliol de 1717 abans esmentada, que també parla dels *regidores*.

272. Punt 20 de la «Real Cédula».

273. Punt 1 de la «Real Cédula».

274. També esmentats al punt «segunda clase» de la *Instrucción* de 6-7-1717.

que s'especifica que només en part, ja que subsistia la dels barons que havien estat fidels a Felip V en la guerra.²⁷⁵ Un edicte de la Reial Audiència de 10 de gener de 1719 aclareix que els barons conservaven la jurisdicció civil, havent perdut només la criminal,²⁷⁶ mantenien la potestat de designar batlles, però sota el control dels «regidores» i de la Reial Audiència. Per altra banda, tret d'aquests llocs de barons, s'especifica a l'«edicte» de 2 de gener de 1719 que ja no existeix l'ofici de veguer ni el de batlle (tret dels «bayles» designats directament pel rei i esmentats al DNP), ni tots els seus subalterns.

Per tant, es pot dir que si el DNP havia suposat la reforma de la Reial Audiència i la supressió del segon grau de jurisdicció dels antics governadors, ara aquest edicte acaba amb tota l'antiga primera instància, que estarà servida a partir de llavors per «alcaldes mayores», «bayles», «regidores», «alcaldes»,²⁷⁷ i en alguns casos directament per «corregidores». És a dir, de mica en mica es va introduint una organització jurisdiccional molt similar a la castellana.

No obstant això, curiosament, com ja vam dir, va persistir la denominació de *vegueros* i *baylias*. És a dir, l'estructura interna dels «corregimientos» va continuar essent, si fa no fa, l'antiga, com ho demostra una instrucció per als «bayles»²⁷⁸ de Girona i Besalú, de 22 de febrer de 1740, que s'hi refereix.

Les esmentades disposicions reials no van ser ni molt menys les úniques que van modificar el panorama inicial. Van haver-hi moltes més, sovint d'importància secundària, però en un nombre tan rellevant i amb una dispersió tan notable que van provocar el seu general incompliment.²⁷⁹ Per aquest motiu, en un nou intent de reafirmació del poder reial, el 30 de maig 1741 es recopilen la majoria d'aquestes disposicions sota el nom d'*Ordenanzas de la Real Audiencia de el Principado de Cataluña*. Consten de cinc-cents cinquanta disposicions (*ordenanzas*), similars als actuals articles.

Aquestes «ordenanzas» van executar reformes fonamentalment orgàniques, que feien constants referències a la *Nueva Recopilación*, i tractaven d'a-

275. Això suposa contravenir el que disposava el DNP, però realment aquestes jurisdiccions de Baronies van continuar existint, com ho demostra un edicte d'aranzels de 22 de març de 1734.

276. Veg. sobre aquest edicte R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom II, p. 106 i s.

277. Als qui de fet, se'ls va continuar dient batlles o «bayles», com ho testimonia R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom II, p. 103, i de fet consta aquesta terminologia als seus nomenaments. Veg. un llibre de nomenaments de «bayles y sosbayles» fets el 1739, a l'ACA, *Inventari dels registres i lligalls de la Reial Audiència*, reg. 255.

278. Aquests «bayles» no eren els antics batlles, sinó, lògicament, els esmentats al DNP.

279. Així ho testimonia l'exposició de motius de les *Ordenanzas de la Real Audiencia de el Principado de Cataluña* de 1741.

daptar el funcionament dels tribunals catalans a l'estil castellà i són nombroses les citacions d'aquest dret.²⁸⁰

D'aquesta manera, es regulava el funcionament de l'Audiència i del personal que hi treballava, és a dir, els fiscals (tít. IX), «alguacil mayor» (tít. X), «relatores» (tít. XIII), «escrivanos de camara» (tít. XV), advocats, de manera molt detallada, (tít. XIV), procuradors (tít. XVIII), etc. També trobem la normativa sobre la presa de possessió del governador (ord. XXVI i s.), «regente» i magistrats (ord. LXXXV i s.); nomenament de magistrats («ministros», «oidores» i «alcaldes del crimen») (ord. XXXVI), «regidores» i «bayles» (ord. XXXIX) i presidents de sales (ord. CX i s., i CCXIX); normes disciplinàries sobre el personal judicial (ord. LXXV); normes de composició de sales (ord. CXXV i s.); repartiment (ord. CXLVIII i CXCIII); «dació de compte» del «escribano principal», també anomenat «secretario de gobierno» (ord. CXLIX); arxiu dels processos (ord. XXI i s.); horaris judicials (ord. XCII, CXVI, CXXIV, CXLVI, CLXXXII, CXCIV i CCXIII) i dies inhàbils (ord. XX).

Troblem també a les *Ordenanzas* de 1741 moltíssimes normes protocol·làries (especialment ord. LXI i s., i ord. XCIII i s.), així com disposicions sobre forma i configuració externa de les sales (ord. V i s.), que, com deïa, tractaven d'unificar l'aparença exterior dels tribunals i tractament dels jutges a l'estil de les «Audiencias» i «Chancillerias» de Castella.

Malgrat l'esforç en l'elaboració de les *Ordenanzas*, van trigar molt en entrar en vigor, davant la indiferència dels destinataris. La «Real Cédula» de Buen Retiro, de 21 de novembre de 1754, ja sota el regnat de Ferran VI, es veu obligada a reafirmar la vigència de les *Ordenanzas de la Real Audiencia* de 1741, i hi acompanya de manera humiliant una còpia d'aquestes a la «Real Cédula». Tot un indicatiu de l'oblit absolut en què devien trobar-se. Tot aquest esforç seria, però, inútil. Una «Real Orden» de 8 d'abril de 1755²⁸¹ va anul·lar la «Real Cédula» de 21 de novembre de 1754, la qual cosa va deixar en suspens la vigència de les «ordenanzas».

A banda d'aquest darrer accident, es pot afirmar que l'esquema jurisdiccional català el 1759 havia canviat radicalment. De fet, l'únic òrgan que es manté amb unes atribucions semblants a les que tingué abans del DNP és la Reial Audiència. És possible que no es complissin totes les disposicions reials, però la reforma dels càrrecs, com que depenien del nomenament reial directe, o dels seus delegats, segur que es va fer. Una altra cosa és, òbviament, el treball quoti-

280. N'hi ha algunes més que remarquen aquest fet, però en destacaré l'ord. CCXLIX: «El sello, de que debe usar en sus Letras, y Despachos la Audiencia, debe ser el de las Armas de Castilla, y Leon, como de presente se practica, el qual Sello quedará en la Secretaría de Acuerdo al cargo de el Escribano Principal de Camara, y sellará en cera colorada.»

281. Esmentada a la «Real Cédula» de 8 de gener de 1775.

dià dels tribunals, que es concreta en el procediment. A aquesta matèria dedico el següent epígraf.

B. PROCEDIMENT

Les normes que van reformar el procediment català no són gaire nombroses en aquest període. Regulen, però, aspectes, en ocasions, essencials del procés. El que passa és que pràcticament totes estan contingudes a les *Ordenanzas* de 1741, primer incomplertes i després suspeses, com acabem de veure.

El rei emetia les «cédulas», «resoluciones», «pragmáticas», etc., però l'incompliment era molt freqüent, i l'oblit molt ràpid, atesa, entre altres raons, la manca de publicitat eficaç d'aquestes disposicions, que en dificultava el coneixement, i que actualment també impedeix a l'investigador tenir-ne un recull complet. Prova del que dic és una «Carta Circular» de 16 de juny de 1759, que obliga els ajuntaments a fer reculls de tots aquests actes jurídics, perquè «se consideren noticiosos à la posteridad».

Si l'estat d'incompliment del dret entre els tribunals era molt freqüent, ara s'hi afegeix el fet que el legislador estava encara més lluny que abans, i a més dictava disposicions que no eren conegudes pels juristes catalans, la qual cosa propiciava el seu incompliment. La situació jurídica que es devia crear havia de ser forçosament de disbaixa processal, que segur que va ser aprofitada per més d'un per aconseguir amb un dret el que l'altre li negava.

Val a dir, doncs, que totes aquestes disposicions només van tenir eficàcia per al manteniment de l'ordre públic —l'única cosa que, en el fons, interessava el rei— amb el nomenament dels nous càrrecs judicials. Les situacions particulars dels ciutadans continuaven sent desconegudes, i depenien de cada jutge en concret. Partíem, per tant, d'una situació judicial dolenta abans de la guerra, però que ara s'agreuja més amb la introducció d'encara més incertitud legal.

Les úniques disposicions destacables d'aquest període són les *Ordenanzas* de 1741. Com que pertanyen a aquest període, n'explicaré l'incompliment i la suspensió detalladament en aquest epígraf.

Trobem, en primer lloc, algunes disposicions programàtiques sobre imparcialitat (ord. LXX i s., CXIX, CXXI i CLXII), que en general completen la normativa catalana, o fins i tot hi remetent, com l'ord. LXXVII en matèria de recusacions.

A més, com a novetat important, s'introdueix per primera vegada la publicitat als processos (ord. CXX i CCII), així com el principi d'immediació (ord. CXCVII, CXCIX i CC). També es modifiquen en part les disposicions catalanes sobre el benefici de pobresa (ord. CCXVIII) i s'introdueix un nou tipus de resolució, l'«auto

interlocutorio»,²⁸² inexistent amb aquest nom al dret català, que acostumava a parlar de provisions o sentències interlocutòries, com vam veure.

En matèria de competència, per enèsima vegada, es recorda la prohibició d'avocacions a la Reial Audiència,²⁸³ tot i que amb un canvi important, derivat de l'interès reial pel manteniment del ordre públic i control social: l'ord. CLXXXVI disposa que l'Audiència podia avocar qualsevol causa criminal. De fet, el canvi és més legal que real, perquè, com vam veure, les avocacions il·legals eren molt freqüents al període anterior. Ara es declara legal aquesta pràctica, tot i que només al procés penal.²⁸⁴

A més, hi ha normes que es limiten a repetir el que ja havia dit el Decret de Nova Planta, reproduint-lo sovint literalment, o fins i tot simplificant-lo per fer-lo més entenedor.²⁸⁵

La resta de disposicions d'aquest període suposen reformes directes del dret processal català. L'ord. CXVIII regula un procediment bastant arcaic per procedir a l'acumulació de processos a la Reial Audiència, sense més importància. Per altra banda, l'ord. CCCXIV obliga els advocats a presentar els seus escrits en paper segellat, la qual cosa estava feta amb la intenció d'evitar falsificacions, però segurament va suposar un encariment del procés.

De la matèria probatòria només s'ocupa rellevantment l'ord. CCCXXXI, que estableix la prohibició als advocats de preguntar sobre les posicions o respostes donades a la confessió. Sembla una disposició sense més importància, per tal de protegir els litigants dels atacs del lletrat de la part contrària. Però cal recordar que en dret català la confessió o el jurament no era un mitjà de prova, sinó que només era rebut en absència de prova i era valorat de manera lliure pel jutge. Aquesta «ordenanza» suposa la introducció a l'ordenament jurídic català de la confessió com a mitjà de prova, a l'estil de la llei castellana, però amb el pro-

282. Ord. CLXXIV i CLXXV.

283. Ord. CXII.

284. La inutilitat de les prohibicions d'avocació pot constatar-se a R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom II, p. 153 i s., que declara subsistents les avocacions civils quan ell escriu, al 1800.

285. Les ord. CXIII i CXCv parlen de la limitació discrecional dels terminis processals, que ja vam veure. L'ord. XVII torna a recordar que l'idioma dels procediments és el castellà. Quant al procés penal, es reproduïx i desenvolupa en part el règim del DNP: L'ord. CLXXXIV recorda que els jutges del criminal poden procedir d'ofici, a instància de part o del fiscal. A l'ord. CLXXXVII, es recorda l'efecte suspensiu als judicis penals de les apel·lacions a l'Audiència, imposat pel DNP, sense que els jutges inferiors poguessin executar penes pendents de recurs, llevat que existissin «probanzas claras» de culpabilitat (ord. CCXI). També es tornen a reproduir les disposicions sobre valoració de la prova penal i imposició de penes segons les CYADC (ord. CCV), i embargament de béns del pres (ord. CLXXXIX i CCXIV).

blema que li falta tot el marc legal. Nova prova que el procediment, sovint, era derivat de l'ús forense, en aquest cas dels jutges no catalans designats pel rei, que coneixien el dret castellà.

On sí trobem una reforma profunda en aquest període és en la fase de resolució del procés. L'ord. CXLII estableix un termini màxim de quatre mesos per dictar sentència, la qual cosa intenta lluitar contra els abusos i retards que incompleixin aquest termini —retards que, per cert, encara arrosseguem avui. També s'estableixen noves normes sobre deliberació i votació dels plets (ord. CLVI i s., i CCVII i s.), així com sobre forma de les resolucions. L'ord. XI obliga per primera vegada a encapçalar les resolucions en nom del rei, del capità general i del president de l'Audiència.

Ara bé, la reforma més radical, la trobem en les normes sobre motivació de les resolucions judicials, perquè se suprimeix aquesta motivació. «La Real Provisión» de 12 de novembre de 1736, comunicada pel capità general de Catalunya —que reproduïx una altra «Real Provisión» de 31 d'octubre de 1736— prohibia, sense donar raons, que l'Audiència i tota la resta de tribunals motivessin les seves resolucions. L'ord. CXLV reafirma aquesta prohibició de motivació de sentències i provisions. La disposició sembla feta en benefici de l'economia processal, però la manca de garanties per al litigant que se'n deriva és enorme. Potser per això, moltes de les sentències de la Reial Audiència van continuar sent motivades, malgrat la prohibició.²⁸⁶

També cal esmentar l'ord. XXIII, que estableix indirectament l'absència de cosa jutjada als judicis sumaris, i l'ord. CLXXVI, que parla de la cosa jutjada formal. La regulació sobre la cosa jutjada no existia al dret català autòcton, sinó que era integrat en aquest punt per les disposicions del dret romà²⁸⁷ sobre cosa jutjada. A partir d'ara existirà aquesta regulació, i trobarem el primer antecedent, a Catalunya, de la més que discutible absència de cosa jutjada als procediments sumaris.

En darrer lloc, en matèria de recursos l'ord. CXXXVII provoca canvis d'enorme consideració. Seguint el que havia disposat la «Real Cédula» de 12 de gener de 1740,²⁸⁸ s'introdueixen per primera vegada a Catalunya el recurs de segona suplicació —provinent del dret de Castella—²⁸⁹ i el recurs d'injustícia notòria, establert el 1700 per Felip V a Castella.²⁹⁰ Eren recursos extraordinaris,

286. Cf: ESPIAU I ESPIAU i P. del POZO CARRASCOSA, *L'activitat judicial*, p. XLII.

287. Com a dret supletori, segons CYADC, I, 1, 30, 1 (1599, p. 89).

288. Pot trobar-se a la *Nueva Recopilación, Auto acordado X* del tít. XX, llibre IV.

289. Ordenamiento de Alcalá de Henares de 1348, tít. XIV.

290. NR, llibre XI, tít. XXIII, Llei I.

dels quals havia de conèixer el mateix rei a través del seu «Consejo», és a dir, en l'època, el Consejo de Castilla.²⁹¹

Val a dir que tot i que aquests recursos no existien pròpiament a Catalunya, amb anterioritat res no havia impedit al Rei avocar i conèixer de qualsevol cas, com ja vam veure.²⁹² La gran diferència és que abans d'aquesta norma, el rei coneixia aquestes causes mitjançant la Reial Audiència, com ja vam veure,²⁹³ i de fet, donava per suposat el DNP,²⁹⁴ atès que el dret català disposava clarament que els processos no podien ser resolts per tribunals que no fossin del territori català. A partir d'ara, existirà la possibilitat que un òrgan de fora de Catalunya, el Consejo de Castilla, revisi les sentències dictades per l'Audiència. El canvi és, veritablement, de 180 graus, i representa el principi de la fi de la consideració de la Reial Audiència com a tribunal suprem de Catalunya, així com una mostra més que la independència judicial de Catalunya estava deixant d'existir.

Al marge de les ordenances, cal dedicar dues ratlles a l'idioma del procediment durant aquest període. El DNP, com veurem després, va ser parcialment desobeït en aquest punt. Es poden consultar processos catalans de l'època i, veritablement, es trobarà de tot, encara que la majoria de les actuacions constarà escrita en llatí. Fent una cerca aleatòria a l'Arxiu de la Corona d'Aragó he pogut trobar, per exemple, un procés de 1717²⁹⁵ que està substanciat majoritàriament en llatí, com un altre de 1721.²⁹⁶ En canvi, un procés de 1740 està dut a terme en castellà.²⁹⁷ I per acabar, un procés de 1754 consta documentat en llatí i en català.²⁹⁸

291. Sobre el funcionament i competències d'aquest Consejo, veg. J. TOMÉ PAULE, *La organización judicial española durante la edad moderna*, RDPProc., 1982, p. 458 i s.

292. I ho confirma R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom VI, p. 377-378, comentant precisament el recurs d'injustícia notòria.

293. I aclareix perfectament PEGUERA, *Praxis civilis*, p. 286, quan parla de la suplicació.

294. Veg. l'informe d'Ametller (punt 93 de la transcripció de Gay Escoda) i l'informe de Patiño (punt 161 de la transcripció de Gay Escoda).

295. «Prior y convento de Nuestra Sra. del Carmen de la ciudad de Barcelona c/ Raimunda Congost, vda.», ACA, Archivo General de la Audiencia Territorial de Barcelona, Reial Audiència, plets civils, núm. 11453, 27-2-1717.

296. «Cofradía de cordoneros de la ciudad de Gerona c/ Cofradía de veleros de dicha ciudad», ACA, Archivo General de la Audiencia Territorial de Barcelona, Reial Audiència, plets civils, núm 11461, 13-10-1721.

297. «El ilustre egregio conde de Brill c/ el Ayuntamiento de la ciudad de Cervera», ACA, Archivo General de la Audiencia Territorial de Barcelona, Reial Audiència, plets civils, núm 11267, 5-10-1740.

298. «D. Pedro de Etayo, capitán de regimiento de infantería de África c/ Salvador Félix Baldrich y Coll», ACA, Archivo general de la Audiencia Territorial de Barcelona, Reial Audiència, plets civils, núm 11266, 15-11-1754.

5. EL PROCÉS DEL 1759 AL 1808

Aquest període acull els regnats de Carles III i Carles IV, fins a la Guerra del Francès.

El regnat de Carles III és potser el més prolífic quant a noves disposicions de dret jurisdiccional. Però també cal dir que és el primer monarca que prescindeix, en general, de donar normes específiques per als tribunals catalans, sinó que posant veritablement en marxa la maquinària centralista, i un cop unificada pràcticament de manera total l'estructura judicial dels diferents territoris peninsulars, legisla de manera general per a tots ells,²⁹⁹ llevat d'alguna disposició específica que després analitzarem.

Durant el regnat de Carles IV les disposicions processals són molt poc freqüents, llevat del restabliment de furs militars i religiosos, havent de dictar algunes disposicions per a la resolució de competències. Però en relació amb la justícia ordinària no es disposa pràcticament res.

Vegem el detall concret de les normes que es van fer durant aquest període.

5.1. ORGANITZACIÓ JURISDICCIONAL

Poques novetats es produeixen en matèria jurisdiccional durant aquests cinquanta anys. Un dels principals canvis d'aquest període és la reforma que va comportar la «Real Cédula» de 13 d'agost de 1769 per a la justícia a les grans ciutats. Un cop recordada la derogació dels antics privilegis de fur, aquesta «Real Cédula» intenta la uniformitat en l'organització jurisdiccional de les ciutats més importants del «Reyno», les que tenien «Chancillerías» i «Audiencias», i els apliquen l'estructura i els òrgans existents a la vila de Madrid.

Centrant la qüestió a Barcelona, s'aplica una divisió de la ciutat en cinc «cuarteles», i es divideix cada «cuartel» en vuit «barrios». Al front de cada «cuartel» es col·loca un «alcalde del crimen» (o «de cuartel»), y en cada «barrio» es disposa l'existència d'un «alcalde» «que sea vecino honrado», escollit pels veïns entre ells.³⁰⁰ Tanmateix, aquest sistema d'elecció popular s'acabaria al segle XIX,

299. Un exemple clar és la «Circular» de 12-9-1766 sobre pagament de costes i salaris de càrrecs judicials, que es fa a consulta de les «Chancillerías» de Valladolid i Granada, però que es disposa que sigui d'aplicació general a «las demas Audiencias del Reyno».

300. Havia de seguir en la seva feina la Instrucció de 21-10-1768 que Carles III havia donat per als «alcaldes de barrio» de Madrid. *Novísima Recopilación*, L.III, tít. XXI, Llei X. De tota manera, l'onze de setembre de 1779 es va donar una instrucció especial per als «alcaldes de barrio» de Barcelona, que substancialment copiava la de Madrid, amb algunes adaptacions.

amb una «Real Orden» de 16 de gener de 1801, que per prevenir els abusos en l'elecció d'aquests càrrecs, va disposar que l'«alcalde de barrio» fos escollit per l'«alcalde de cuartel», entre tres candidats proposats per les «Diputaciones de Caridad» entre «sugetos de la mayor idoneidad y conducta».

Per tant, a la primera instància, a més dels «alcaldes mayores» de l'Audiència, «regidores», i «corregidores» fins ara existents, i que continuaran existint, afegim ara a Barcelona aquests cinc «alcaldes del crimen» i quaranta «alcaldes de barrio».

La competència dels «alcaldes del crimen» era fonamentalment penal, limitada territorialment a l'àmbit del seu «cuartel». S'amplia, però, la seva jurisdicció al procés civil, i crea un nou òrgan ja existent a Castella, el «Juzgado de Provincia», al front del qual se situen aquests alcaldes. La competència civil d'aquests «alcaldes», però, patia d'una absoluta indefinició.

Per la seva banda, les funcions dels «alcaldes de barrio» eren fonamentalment policials,³⁰¹ de manteniment de l'ordre públic. En el que pot afectar a la matèria jurisdiccional, la seva única funció era realitzar les primeres diligències de la instrucció penal, assegurant proves i detinguts, traspasant immediatament les instruccions a l'«alcalde del crimen» corresponent.

Als llocs de barons, aquests recuperen la potestat de designar batlles, amb la «Real Cédula» de 19 de maig de 1761, i es reforma així expressament el DNP en aquest punt.³⁰²

5.2. PROCEDIMENT

L'incompliment de la voluntat reial continuava sent generalitzat. La «Real Cédula» d'11 de gener de 1770 va disposar el compliment de les lleis, l'economia processal i la prohibició de dilacions indegudes per a tots els tribunals, la qual cosa torna a evidenciar el general incompliment de les lleis.

Per la seva banda, la «Real Cédula» de 8 de gener de 1775 va haver de confirmar novament, per enèsima vegada, les regles del DNP establertes el 1716, i va tornar a posar en vigor les *Ordenanzas* de 1741, suspeses des del 8 d'abril de 1755, com vam veure. A més, es tracta de salvar la vigència i correcció política del Decret de Nova Planta advertint que va ser fet «con el acuerdo de los hom-

301. Una curiositat és que s'introdueix per primera vegada en aquesta «Real Cédula» la numeració de les cases, i a les cases on hi hagués més d'una família, s'establia la divisió per pisos. Aquesta tasca quedava encarregada als «alcaldes de barrio».

302. Veg. R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom II, p. 109.

bres mas doctos, y prudentes de la monarquía, y entre ellos muchos Catalanes afectos a mi Real Servicio, y à esos Naturales, è instruídos muy particularmente de sus costumbres». La referència als catalans és un senyal inequívoc de resistència a la voluntat reial.

A més, en aquest període trobem una altra coneguda disposició: la «Real Cédula» de 23 de juny de 1768. Té gran importància per la pervivència del dret processal català, perquè declara al seu últim paràgraf la subsistència expressa d'aquest dret «en todo lo demás». Malgrat això, l'any següent, la «Real Cédula» de 13 d'agost de 1769 regula el procediment als «juzgados de provincia», que abans hem esmentat. Doncs bé, es disposa que el procediment a seguir davant d'aquests òrgans jurisdiccional serà el procediment castellà, directament, i suposa així aquesta norma la primera derogació total de dret processal català, introduint el dret de Castella, «arreglandose enteramente al modo y forma que la usan y exercen los Alcaldes del Crimen de las dos Chancillerias y demás Audiencias que la tienen».

Fites importants d'aquest període són la recuperació que la «Real Cédula» de 13 d'agost de 1769 fa d'una de les normes de les *Ordenanzas* de 1741, que estableix el termini màxim de detenció abans de passar a disposició judicial: vint-i-quatre hores, «por no ser justo que estén presos los vecinos sin saber el Juez de cuya orden se hallan arrestados, ni la causa de su prision».

A més, en matèria de recursos, la «Real Pragmática» de 17 d'abril de 1774 disposa, per a tots els òrgans jurisdiccional del Regne, una nova regulació del termini per interposar el recurs de segona suplicació introduït per la «Real Cédula» de 12 de gener de 1740, la qual cosa suposa la reafirmació del que ja disposava l'ord. CXXXVII, i que ja vaig comentar abans.

La «Real Cédula» de 23 de juny de 1768, a part d'alguna disposició d'interès però no dirigida a Catalunya,³⁰³ torna a tractar la qüestió de la llengua de procediment. S'executa una darrera i definitiva confirmació que l'únic idioma de procediment era el castellà. En uns termes impositius, contradictoris i històricament inexactes, es prohibeix que s'utilitzi el llatí a tots els tribunals «por la mayor dilacion y confusion que esto trae, y los mayores daños que se causan, siendo impropio que las sentencias se escriban en lengua extraña, y que no es perceptible á las partes, en lugar que escribiendose en romance, con mas facilidad se explica el concepto, y se hace familiar a los interesados».

303. Copia les suspeses *Ordenanzas* de 1741 quant a la prohibició de motivació de les sentències, atès que disposa que l'Audiència de Mallorca «cese en dicha práctica de motivar sus sentencias, ateniendose á las palabras decisorias», per raons d'economia processal com abans vam indicar, «[...] dando lugar a cabilaciones de los litigantes, consumiendo mucho tiempo en la extensión de las sentencias, que vienen á ser un resumen del proceso, y las costas que á las partes se siguen [...]».

Després d'aquesta entenedora explicació, qualsevol esperaria que a partir de llavors s'obligués a redactar les sentències en el «romance» propi de Catalunya, perquè fos més «perceptible à las partes» i s'expliqués «con más facilidad el concepto». Però ben al contrari, després de recordar que des de temps de Ferran III el Sant de Castella (segle XIII) havia cessat l'ús del llatí als documents judicials —la qual cosa ja vam veure que no era del tot certa—,³⁰⁴ s'al·ludeix a la decisió de Ferran I d'Antequera d'anar «desterrando el lemosino contribuyendo esta uniformidad de lenguas á que los procesos guarden mas uniformidad en todo el Reyno», frase que ja no lliga amb el que s'ha dit anteriorment, perquè aquest anomenat «lemosino» era tan «romance» com el castellà. Finalment, es declara derogada qualsevol disposició contrària a l'ús del castellà, i disposa que l'ensenyament de «primeras Letras» es faci en castellà, i es recomana l'ús a tot tipus d'organismes públics, «para su exacta observancia y diligencia en estender el idioma general de la Nacion, para su mayor armonía, y enlace recíproco».

Tot i aquesta «cédula», la resistència de la Reial Audiència es va continuar produint. Una instrucció sense data (impresa el 1772), reguladora de l'examen pràctic que havien de passar davant l'Audiència els advocats abans de tenir el títol, disposava que aquest examen s'havia de fer en llatí... I a més, els processos de l'època també demostren el general incompliment. Buscant novament a l'ACA podem trobar un procés de 1770 que alterna el català i el castellà en les actuacions.³⁰⁵ I un altre de 1772 que utilitza tant el castellà, com el llatí, com el català.³⁰⁶ Ara bé, un darrer procés de 1790 consta escrit íntegrament en castellà.³⁰⁷

Al final del seu regnat, Carles III emet la «Real Cédula» de 15 de maig de 1788, en la qual ordena el seguiment d'una instrucció feta anys abans³⁰⁸ per «corregidores» i «alcaldes mayores», que suposa una nova reforma del dret processal català, tot i que molt minsa. Estableix, un cop més, la prohibició de les dilacions indegudes (punts II i IV). A més, disposa la mediació per afavorir conciliacions

304. Veg. GONZÁLEZ, *Reinado y diplomas de Fernando III*, p. 512-513.

305. «José Borrell e.a. c/ Salvador March, y el Bayle del Castillo y término de Vilafortuny», ACA, Archivo general de la Audiencia Territorial de Barcelona, Reial Audiència, plets civils, núm. 11298, 9-5-1770.

306. «Buenaventura Yager, ptro. Y rector de la Iglesia parroquial de Tayá c/ Sebastián Vila, cordonero», ACA, Archivo general de la Audiencia Territorial de Barcelona, Reial Audiència, plets civils, núm. 11299, 14-12-1772.

307. Isabel Torres c/ Francisco Torres. ACA, Archivo general de la Audiencia Territorial de Barcelona, Reial Audiència, plets civils, nº 11.300. 24-4-1790. Es pot completar la cerca de sentències d'una manera més còmoda a ESPIAU I ESPIAU i P. del POZO CARRASCOSA, *L'activitat judicial*, p. 3 i s.

308. Com a conseqüència del Reial decret de 29-3-1783.

i evitar plets (punt III). Rectificant la «Real Cédula» de 13 d'agost de 1769,³⁰⁹ promou la immediació només en les causes importants i declaracions d'imputats, i en totes les que el declarant no sabés signar (punt V), ja que la resta de declaracions de testimonis i parts les rebien els «escribanos». A més, es recorda el termini màxim de vint-i-quatre hores de detenció establert per les *Ordenanzas* de 1741 (punt V), i es fa una nova i severa crida a la imparcialitat judicial (punts IX, X, XI, XXXVIII). S'estableix, en darrer lloc, el caràcter privat del delictes d'injúries, i no s'ha de fer instrucció sinó a instància de part (punt VI), disposició que constitueix l'antecedent de l'actual procediment en aquests supòsits.

Les normes processals d'aquest període es completen amb algunes disposicions disperses sobre justícia gratuïta³¹⁰ i restabliment del fur militar.³¹¹ També s'estableix la formació i experiència que han de tenir «corregidores» i «alcaldes mayores».³¹² En darrer lloc, la «Real Cédula» de 7 d'octubre de 1796 fa una crida, una més, gairebé desesperada, en què ordena només que es respecti el procediment, i instrueix els jutges perquè no imposin les penes amb arbitrarietat. Nou senyal de l'incompliment generalitzat de la normativa reial.

6. EL PROCÉS DEL 1808 AL 1833

Les circumstàncies històriques fan d'aquest període una successió de normes jurídiques difícil d'exposar, si no se les aïlla en tendències polítiques o històriques. En aquests vint-i-cinc anys va haver-hi una ocupació que no va triomfar, un cop d'estat i dues guerres amb cara i ulls. Així tenim tres sistemes: el sistema napoleònic; una derivació de les idees inspiradores d'aquest darrer sistema, representat per les tendències liberals, i finalment el sistema de l'absolutisme, que era, en línies generals, el que ja hi havia i hem estudiat abans. Vegem-los tots tres.

6.1. EL PROCÉS DURANT L'OCUPACIÓ FRANCESA

L'ocupació francesa a Catalunya³¹³ va durar pràcticament durant tota la Guerra del Francès, des del 1808 fins a finals del 1813 i principis del 1814, depenent de

309. En la qual s'insisteix en la immediació dels «alcaldes del crim» per a sentir les declaracions dels testimonis.

310. «Real Orden» de 18-3-1799.

311. «Real Cédula» de 15-8-1799.

312. «Real Cédula» de 7-11-1799.

313. Sobre els detalls polítics i militars, però sobretot sociològics de l'ocupació, veg. RAMISA I VERDAGUER, *Els catalans i el domini napoleònic*, Barcelona, 1995.

les places controlades encara per l'exèrcit francès.³¹⁴ És potser el territori on més es va sentir la presència del dret francès, i per tant, ha de ser objecte de consideració, tot i que les disposicions legals franceses d'aquest període,³¹⁵ com a tals, no van influir oficialment en res del que succeiria posteriorment. A més, amb seu itinerant depenent de les conquestes, va continuar funcionant la Reial Audiència.³¹⁶

Consolidada, almenys en part, la invasió, un decret de dues pàgines manuscrites sobre administració de justícia de 25 de febrer de 1809, fet pel general Duhesme, comandant general de la província de Catalunya, s'ocupa que continuï el treball de la Reial Audiència, i disposa que segueixi la seva missió com fins llavors, prioritzant la resolució de les reclamacions de crèdits.³¹⁷ Però poc després, en un termini molt semblant al que va trigar en fer-se el DNP, les autoritats franceses van fer el seu particular Decret de Nova Planta, concretat en diverses normes, en especial, el Decret de 13 d'abril de 1810, que estableix una nova organització judicial que, completant un decret anterior de 20 de març de 1810 de supressió d'autoritats, esborra definitivament tots els antics tribunals per tal d'adaptar l'organització, de fet, al dret jurisdiccional napoleònic,³¹⁸ que, per cert, també estava en fase d'introducció a França aquell mateix any.³¹⁹ Així, entre aquest decret i altres normes, s'acaben suprimint l'estructura jurisdiccional post-DNP i, en línies generals es creen tres graus de jurisdicció:³²⁰ els *jutjats*

314. Com és sabut, hi havia zones catalanes fora del control francès, com ho demostra la consulta que l'Audiència de Catalunya va fer —sobre trasllat de presos— per conducte del Tribunal Suprem a les Corts el 1813, i que va ser contestada per «Orden» de 28 d'agost de 1820.

315. Sobre aquest període és imprescindible la lectura detinguda de Pedro del POZO CARRASCOSA, «La introducción del derecho francés en Cataluña durante la invasión napoleónica», a Johannes-Michael SCHOLZ (ed.), *El tercer poder*, Frankfurt am Main, 1992, p. 189 i s., enormement il·lustrativa del que va succeir durant aquell període històric.

316. BADOSA COLL, *El canvi*, p. 19.

317. Aquest *arrête*, amb traducció també manuscrita al castellà, pot trobar-se a l'ACA, Reial Audiència, lligalls, núm. 316, carpeta 3, quadern 1.

318. Aquest decret està publicat en català al *Diari del Govern*, núm. 105, de 15-4-1810, i estableix la següent substitució d'autoritats jurisdiccionals: al procés civil, totes les causes seguides en primera instància davant la Reial Audiència, i els processos pendents davant els «alcaldes mayores», passen a ser coneguts pel nou Tribunal de Primera Instància. Les causes pendents de duplicacions i de tercers instàncies davant la Reial Audiència, s'entenen recorregudes en apel·lació i passa a conèixer d'elles la cort d'apel·lació. Pel que fa al procés penal, les causes evocades per la Reial Audiència en primera instància, i els processos pendents d'apel·lació davant aquest tribunal, seran coneguts a partir de llavors per la cort de justícia criminal. El Decret es pot trobar a l'ACA, Reial Audiència, lligalls, núm. 317, carpeta 6. Veg. també Federico CAMP, *Historia jurídica de la Guerra de la Independencia*, RJCAt, 1918, p. 344 i s., especialment p. 352 i s.

319. Jean BOURDON, *Napoléon au Conseil d'État*, París, 1963, p. 70 i s.

320. Cfr. P. del POZO CARRASCOSA, *La introducción*, p. 206-208.

de pau (que substitueixen els «alcaldes» dels pobles), els *tribunals de primera instància* (que substitueixen «alcaldes mayores» i «bayles») i la *cort d'apel·lació*, denominació absolutament afrancesada de la Reial Audiència. A dalt de tot el sistema es crea un *consell de reposició*, amb funcions de tribunal de cassació, i s'introdueix per primera vegada a la Península aquest recurs.³²¹

Poc després, el Decret de 26 de novembre de 1810 estableix una nova normativa processal en matèria civil i penal, inspirada clarament en el *Code de procédure civile* francès.³²² L'important és que aquest decret disposa, com el DNP, una supletorietat del dret processal català. És a dir, recupera el paper que havien volgut negar-li, en benefici del dret castellà, les *Ordenanzas de la Real Audiencia* de 1741.

De tota manera, igual que a Felip V el 1716, l'objectiu que movia els francesos no era precisament una voluntat de respecte de la identitat local, inèdita en els seus costums polítics des de Lluís XIV,³²³ i que també és impensable en la personalitat de Napoleó.³²⁴ La raó va ser adaptar el sistema judicial català al sistema francès. El que succeeix és que recuperar expressament el dret processal català en aquelles dates, després d'haver volgut negar-se oficialment durant bona part del segle XVIII, tenia la voluntat lògica de congraciarse amb el poble dominant, «deslliurant-lo» de l'antic dominador castellà.

321. Ho confirma l'estadística presentada pel «Consejo de reposición», en la qual s'afirma que durant 1812 el «Consejo» va conèixer de divuit cassacions. ACA, dominació napoleònica, caixa LV, Dossier 2.

322. Cfr. P. del POZO CARRASCOSA, *La introducción*, p. 211.

323. Com van saber observar un segle abans els polítics dels territoris de la Corona d'Aragó, fet testimoni per la crida que el mateix 11 de setembre de 1714 es va fer als ciutadans de Barcelona, i que palesa quin era el pensament que va portar a la guerra: «Se fa també a saber que, essent l'esclavitut certa i forçosa, en obligació de sos empleus, expliquen, declaren i protesten als presents i donen testimoni als venidors de què han executat les últimes exhortacions i esforços, protestant de tots los mals, ruïnes i desolacions que sobrevinguessen a nostra comuna i afligida pàtria i extermini de tots los honors i privilegis, quedant esclaus ab los demés enganyats espanyols i tots en esclavitut del domini francès; però amb tot se confia que tots, com vertaders fills de la pàtria, amants de la llibertat, acudirán als llocs senyalats, a fi de derramar gloriosament sa sang i vida per son Rei, per son honor, per la pàtria i per la llibertat de tota Espanya.» (el subratllat és meu). Aquesta darrera crida popular a les armes pot trobar-se a SOBREQÜÉS, *L'onze de setembre*, p. 79.

324. I tenim una prova d'aquest fet. Després de la derrota de Waterloo el 1815, entre la documentació de Napoleó va ser trobat un exemplar d'*El príncep*, de Maquiavel, anotat amb molts comentaris manuscrits pel propi Napoleó. Al cap. III, Maquiavel comenta el problema que provoca que en una nació convisquin pobles de diferent llengua o cultura: «Quan s'adquireixen, però, alguns Estats que es diferencien del propi en llengua, costums i constitució, les dificultats s'acumulen, i cal molta saviesa i particular favor del cel per conservar-los.» I comenta Napoleó a aquest passatge: «¡Ximpleries! ¡La força!».

Aquesta conclusió és especialment clara si s'observen les decisions que van prendre en una qüestió sensible per a la ciutadania, com és l'idioma de procediment. Tot i que no es va arribar a prendre cap determinació concreta en aquest sentit, i abunden durant tota l'ocupació els escrits en francès, castellà i alguns —i no pocs— en català, en un primer moment es va plantejar la possibilitat que els processos se celebressin en català.³²⁵ Possibilitat que va acabar sent pràcticament descartada, *de facto*, en benefici del castellà.³²⁶ Però no per una voluntat d'imposició com la que va comportar el DNP, sinó probablement perquè els juristes catalans de llavors, tot i que sens dubte parlaven la llengua catalana, ja no sabien escriure correctament en català, més de quaranta anys després de la «Real Cédula» de 23 de juny de 1768, que imposava l'ensenyament en castellà de les «primeras letras» i l'ús estès de la llengua castellana als tribunals, com vam veure.³²⁷ Aquesta situació de la professió jurídica de llavors, com és suficientment conegut, s'ha arrossegat fins avui, i costa menys d'entendre si es considera aquesta situació actual.

Indico tot això perquè la voluntat francesa, tot i que no es va culminar, era —deixant de banda la complexa qüestió annexionista— clarament impositiva del sistema napoleònic. Amb el Decret de 26 gener de 1812 Catalunya va ser dividida en quatre departaments,³²⁸ i va col·locar al front del Govern dos intendants,³²⁹ a l'estil francès.³³⁰ A més, consta que es va intentar introduir el *Code de procédure civile* de 1806 a Catalunya, atès que la traducció ja estava feta a l'abril

325. El 20-8-1810, Macdonal, governador general de Catalunya, escriu, per exemple, una «lletra d'apel·lació» en català. Es pot consultar a l'ACA, Reial Audiència, lligalls, núm. 317, carpeta 5. També es va emetre paper d'ofici en català, que encara es feia servir el 1812, i que deia: «Vuytanta maravedissos, sello quart, Any de mil vuyt cents dotse, valga per lo Govern de Catalunya». ACA, dominació napoleònica, caixa II bis, lligall 4. En aquest paper s'escrivia en castellà, francès o català, dependent de la persona autora del document.

326. Ho explica amb més detall P. del POZO CARRASCOSA, *La introducción*, p. 196 i s. Veg. també les sentències reproduïdes a ESPIAU I ESPIAU i P. del POZO CARRASCOSA, *L'activitat judicial*, p. 605 i s.

327. Ho confirma VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano*, p. 18-19 quan afirma: «Para evitar estos inconvenientes y los que se originan de estar la mayor parte de las leyes escritas en catalan, y con estilo de difícil comprensión, se han traducido al castellano las leyes catalanas recopiladas [...]».

328. Divisió que també es va fer a la resta de la Península ocupada. Veg. Jean IMBERT, *Le Droit hospitalier de la Révolution et de l'Empire*, París, 1954, p. 409.

329. Encarregats de l'organització judicial, administrativa i financera, com consta a l'art. 1 del *Décret* de Napoleó del *Palais des Tuileries* de 2-2-1812 sobre l'organització dels *Départements* catalans, que pot trobar-se transcrit a IMBERT, *Le Droit hospitalier*, p. 424-428.

330. Gabriel H. LOVETT, «El intento afrancesado y la guerra de la Independencia», a *Historia general de España y de América*, tom XII, Madrid, 1981, p. 225.

de 1813, i que s'aplicava *de facto* —seguint amb l'antiga tendència de l'ús forense— als tribunals, com a supletori del Decret de 26 de novembre de 1810.³³¹ Probablement va ser utilitzat en aquells tribunals que tenien al seu front jutges formats a França, o senzillament entusiastes de la cultura francesa, com alguns dels que segur hi va haver a la cort d'apel·lació de Barcelona. I amb el temps s'hagués acabat introduint l'obra processal més destacable de l'Imperi de Napoleó: el *Code d'instruction criminelle* de 1808. Però tota aquesta tasca d'introducció de les normes processals franceses mai no va tenir una culminació oficial,³³² i es va estroncar amb la fi de la guerra, uns mesos després.

És necessari deixar clar, per tant, que la voluntat francesa era l'eliminació del dret processal català, sense més, un cop liquidada l'antiga estructura jurisdiccional, en benefici del dret napoleònic.

Malgrat aquesta motivació política —que hagués eliminat el dret processal català uns vint anys abans de quan va desaparèixer efectivament—, cal afegir també que l'invasor va tenir un propòsit que, veient l'estat de coses que hi havia abans de la guerra, crec que va ser noble. Va intentar reformar i regenerar l'organització de la justícia, detectar els seus principals problemes —fonamentalment la corrupció—, i proposar canvis que introduïssin el racionalisme i la modernitat de la Il·lustració en el procés i en els òrgans jurisdiccional.³³³ I cal dir també que l'alternativa jurídica que s'oferia al dret autòcton era molt depurada. Els codis processals de Napoleó van ser el mirall en el qual l'enorme majoria de sistemes judicials europeus es van mirar durant tot el segle XIX, fet que evidencia la seva gran correcció jurídica (en comparació amb el que hi havia abans, és clar), perquè no és un fet freqüent que el poble vencedor adopti voluntàriament el dret del vençut, antic dominador, més quan ja ha cessat l'ocupació i aquesta dura tan poc temps, com va passar amb l'ocupació francesa de diversos països europeus.

331. P. del POZO CARRASCOSA, *La introducción*, p. 211.

332. Tret de les intencions d'introduir aquests codis, mitjançant la seva publicació, com es preveia a l'art. 5 del *Décret* imperial de 2-2-1812 abans esmentat. La *Memoire Statistique Historique et Administratif, Présentant le Tableau de l'Administration du Département des Bouches de l'Ebre avant la Guerre, les Changements qu'elle a éprouvés depuis la Guerre et sa Situation au 1r Janvier 1813*, Lleida 1-3-1813, que pot ser trobada en una enorme carpeta a l'ACA, dominació napoleònica, caixa 1, lligall 1, dossier 1, on es diu (p. 67), reitero, a 1-3-1813, que «[...] des travaux ont été commencés par préparer la publication des Codes Judiciaires». I de fet, l'estructura judicial que es va establir tampoc no va ser la definitiva. A l'ACA, Dominació Napoleònica, caixa 1, lligall 1, dossier 10, pot trobar-se un *Projet d'organisation judiciaire* del *Département des Bouches de l'Ebre*, fet també a 1813.

333. Així es reflecteix a la *Memoire Statistique Historique et Administratif*, abans esmentada, citada P. del POZO CARRASCOSA, *La introducción*, p. 189 i s. En aquesta darrera obra pot llegir-se la resta de preocupacions franceses per introduir una mica d'ordre en matèria de justícia.

6.2. ELS PARÈNTESIS CONSTITUCIONALS (1810-1814 I 1820-1823)

Aquests períodes, que porten la fama de ser els més democràtics, curiosament són també els que neguen més la subsistència del dret processal català, amb l'excusa d'una uniformització i actualització de l'aparell jurisdiccional, provinent de les idees il·lustrades que acabem de veure. Existeixen paral·lelismes amb les disposicions franceses que es destacaran amb la lectura dels paràgrafs següents.

El primer període de política espanyola, de 1810 a 1814, per raons històriques de persistència de l'ocupació francesa, pràcticament no va influir a Catalunya. Però com que durant el Trienni Liberal es va tenir molt present el que s'havia fet durant aquell període, cal descriure les disposicions d'aquests quatre anys.

El 6 d'agost de 1811, les «Cortes generales y extraordinarias» de l'Espanya no ocupada,³³⁴ van fer un decret en el qual s'abolien tots els privilegis jurisdiccionals (*senyories jurisdiccionals*), i es declarava el cessament, a finals d'aquell any, de tots els «alcaldes mayores» i «corregidores», i es disposava l'uniforme nomenament de tots els jutges (que també s'havien de dir *alcaldes*, en principi) a partir de llavors. Aquesta disposició hagués representat a Catalunya, lògicament, un canvi en el sistema de «corregidores», «regidores», «alcaldes» i altres càrrecs de la justícia dels pobles i ciutats, que s'haurien derogat, o simplement s'haurien substituït les persones que els exercien.³³⁵ Però quant als privilegis jurisdiccionals, s'ha de recordar que l'enorme majoria estaven abolits des del DNP, tret d'algunes baronies, raó per la qual la influència hagués estat mínima en aquest sentit. De tota manera, la disposició eliminava les últimes traces de l'antiga organització jurisdiccional catalana de primera instància.

La Constitució de Cadis de 19 de març de 1812 va insistir en aquesta idea uniformitzadora. El seu títol v (art. 242 a 308), retolat «De los tribunales, y de la Administración de Justicia en lo civil y criminal», no només abolia els furs privilegiats (art. 248).³³⁶ A més, no conté cap referència a les restes de l'organització jurisdiccional catalana, sinó que disposa un nou atac a la consideració de la Reial Audiència com a tribunal suprem de Catalunya. Per sobre de l'Audiència, es crea un «supremo tribunal de justicia» (art. 259), òrgan inexistent fins a aquell

334. Constituïdes per Decret de 24-9-1810, que reconeixen Ferran VII, tot i que es reserven les Corts el poder legislatiu i institueixen la divisió de poders.

335. Veg. Decret de 28-5-1812, que disposa la creació del «Ayuntamiento» i Decret de 7-10-1812, que reafirma la nova jurisdicció civil i criminal dels alcaldes, en demèrit dels jutges anteriors.

336. Tret del fur eclesiàstic i el militar (arts. 249 i 250) i art. 32, cap. II, del Decret 201, de 9-10-1812.

moment,³³⁷ amb la clara intenció d'eliminar la competència judicial reial del Consejo de Castilla, que disposa que les resolucions de la Reial Audiència (i les de la resta d'audiències) seran objecte d'un recurs de nul·litat (art. 261.9), tot i que limitat clarament a motius processals, per la qual cosa no pot ser confós amb el recurs de cassació,³³⁸ com sovint ha succeït.

Tot i que es tracta d'un atac aparentment més fort que el que va comportar la «Real Cédula» de 12 de gener de 1740, en realitat el que fa és recuperar en part la condició de la Reial Audiència com a tribunal suprem de Catalunya, atès que l'àmbit del recurs de nul·litat era molt limitat, a diferència dels recursos de segona suplicació i d'injustícia notòria, que podien ser interposats gairebé per qualsevol raó, de forma o de fons. A més, l'article 262 disposa que «todas las causas civiles y criminales se fenecerán dentro del territorio de cada audiencia», i fa que conegui de les segones i terceres instàncies dels processos civils i penals (art. 263), la qual cosa suposa recuperar, almenys en part, el dret històric català quant a la jurisdicció, fent que els litigis catalans tornin a resoldre's, gairebé de manera exclusiva, a Catalunya.

Per altra banda, també es reordenava la distribució de territoris jurisdiccionalmentals, la qual cosa hagués suposat la pèrdua definitiva de la divisió en vegueries que subsistia parcialment per sota dels «corregimientos». Es disposava la divisió en «partidos judiciales proporcionalmente iguales» (art. 272 i 273), i s'estenia la jurisdicció dels alcaldes (art. 275 i 282 i s.) a tot el territori, i s'eliminava, doncs, les «baylías» que havia disposat Felip V, que com que existien només a Catalunya, també les hem de considerar dret català.

A més, la Constitució de Cadis tenia la voluntat d'eliminar també tota resta del dret processal català. L'article 244 disposava que «las leyes señalarán el órden y las formalidades del proceso, que serán uniformes en todos los tribunales, y ni las Cortes ni el Rey podrán dispensarlas.»

I així ho van fer, almenys en part. El Decret 201 de 9 d'octubre de 1812 aprova un *Reglamento de las audiencias y juzgados de primera instancia*. Aquest reglament conté disposicions tant orgàniques com processals, que modifiquen l'esquema inicial descrit fins a aquest moment.

En primer lloc, s'especifica que desapareixen les funcions jurisdiccionalmentals que encara estiguessin subsistents de virreis, capitans, governadors, «alcaldes mayores» i «corregidores», i se suprimeixen molts d'aquests càrrecs (art. 30, cap. II).

337. La creació concreta del Tribunal es va fer amb el Decret de 17-4-1812, que suprimeix els «Consejos antiguos». Aquest Decret no afecta Catalunya, per raons de persistència de l'ocupació napoleònica en aquesta data, i a més perquè a Catalunya no hi havia cap «consejo».

338. Veg. sobre aquest recurs Jordi NIEVA FENOLL, *El recurso de casación civil*, Barcelona, 2003, p. 29.

Es disposa la divisió política del territori espanyol, mantenint en part la que hi havia, dient que en cada territori hi hauria «por ahora» una Audiència, i cada territori d'Audiència es divideix en «partidos» (art. 1 del cap. II). Tot i estar Catalunya sota el poder francès en aquelles dates, s'al·ludeix a l'Audiència de Catalunya, referint-se al Principat com una «provincia» única (art. 1, cap. I). L'Audiència de Catalunya, com altres audiències,³³⁹ tindria dotze magistrats, distribuïts en dues sales civils (quatre i quatre) i una criminal, amb quatre magistrats també (art. 6, cap. I).

L'Audiència, respectant el que havia dit la Constitució, coneixia de les segones i terceres instàncies dels «jueces de primera instancia», òrgan nou que crea aquest Decret (art. 13, cap. I), en detriment dels alcaldes (art. 17, cap. I), la competència dels quals queda molt reduïda (art. 9, cap. II i 1 i s., cap. III)³⁴⁰ i posa al front de cada partit judicial un «juez letrado», que era aquest «juez de primera instancia» (art. 1, cap. II). També es disposa, per primera vegada, que a tots els processos penals (no només als d'interès per al rei), serà escoltat el fiscal, encara que ja hi hagi un altre acusador (art. 26, cap. I).

També s'intenta reordenar el panorama de recursos als processos civils i penals. Es va disposar que només existissin tres instàncies, més un recurs de nul·litat. La segona s'obre a través del recurs d'apel·lació (art. 20 i s., cap. II). La tercera, que sembla que s'obrirà a través del recurs de súplica, només existirà si les dues sentències anteriors no son conformes de tota conformitat (arts. 41 i 43, cap. I). El recurs de nul·litat és conegut exclusivament pel Tribunal Suprem, i només cabrà contra les sentències dictades en segona instància («de vista») i que siguin executòries, o contra les sentències de tercera instància («de revista»), totes dictades per l'Audiència (art. 47, cap. I).³⁴¹ Per impedir maniobres dilatòries, s'estableix que les sentències dictades als judicis possessoris seran executables, malgrat la interposició de recurs (art. 43, cap. I), i que els recursos de nul·litat en cap cas tindran efecte suspensiu (art. 46, cap. I).

També es produeix amb aquest decret l'apartament de les audiències dels assumptes de dret administratiu, i les remet a les «Diputaciones provinciales» (art. 64, cap. I). Aquest, de fet, sembla que és el primer antecedent de la separa-

339. En concret, les d'Aragó, Extremadura, Galícia, Granada, Lima, Mèxic, Navarra, Sevilla, València i Valladolid.

340. En línies generals, processos civils de quantia inferiors a 500 *reales de vellón*, processos criminals per faltes lleus (art. 5, cap. III) i primeres diligències del procés penal (art. 8, cap. III).

341. Veg. també el Decret 216 de 23-1-1813. Més endavant, per causes que no han estat mai veritablement aclarides, es suprimirà el recurs de nul·litat al procés penal, per un críptic Decret 276 de 17-7-1813. Explico la meva versió dels fets a Jordi NIEVA FENOLL, *El hecho y el derecho en la casación penal*, Barcelona, 2000, p. 43 i s.

ció de la jurisdicció administrativa i el començament de la resolució dels assumptes administratius sense cap control veritablement judicial, crec que per una malentesa concepció de la divisió de poders, situació que no ha estat correctament redreçada fins a èpoques recents.

Aspectes secundaris són que s'instaura per primera vegada (amb l'antecedent de la «Real Cédula» de 15 de maig de 1788) l'intent obligatori de conciliació davant els alcaldes en els processos civils, i en el penal per injúries (art. 13, cap II i art. 1, cap. III). S'estableix la publicitat del procés penal, tret de la instrucció (art. 16, cap II). I es torna a insistir, una vegada més, en el principi d'immediació en la prova (art. 17, cap II).

La darrera norma processal d'aquest primer període va ser el Decret de 13 de març de 1814, que va establir un reglament per al Tribunal Suprem. Aquest reglament, però, va tenir una existència tan efímera, que no va durar, de fet, ni un mes.

Totes aquestes reformes van ser anul·lades per Decret de 4 de maig de 1814, i es va declarar a la vegada la dissolució de les Corts per Decret d'11 de maig de 1814, decrets que marquen la tornada al poder de Ferran VII i el seu sistema absolutista. Només al parèntesi del Trienni Liberal, que comportà la reinstauració de les Corts el 9 de juliol de 1820, es continua la feina feta abans de 1814, i s'intenta reinstaurar efímerament aquest sistema, com ho demostra l'ordre d'1 de novembre de 1820, que ordena la reposició dels càrrecs judicials en les condicions que hi havia el 1814.

Durant el Trienni van haver-hi intents de codificació, sent especialment destacable el projecte de Codi de procediment criminal de 1821,³⁴² que porta un apèndix que disposa —sense concrecions, però— la divisió en partits judicials que no es va culminar ja durant el període constitucional. Aquest ressorgiment del liberalisme, però, va suposar també l'aplicació pràctica de les disposicions del primer període, clarament orientades, com vaig dir, a la desaparició del dret processal català.

6.3. EL PROCÉS DURANT L'ABSOLUTISME DE FERRAN VII (1814-1820 I 1823-1833)

No es produeixen grans novetats en aquest període que arriba de 1814 —amb la interrupció del Trienni Liberal— fins a la mort de Ferran VII el 1833.

Amb la tornada de Ferran VII al poder el 1814, torna també el sistema vigent el 1808. Apart de la Constitució de Cadis, que va quedar derogada pel mo-

342. *Proyecto de Código de Procedimiento Criminal presentado a las Cortes por la Comisión especial nombrada al efecto*, Madrid, Imprenta Nacional, 1821.

narca, res de tot el que s'havia concebut a les Corts va restar subsistent, per Decret de 4 de maig de 1814. La Real Cédula de 25 de juny de 1814 va concretar que els «jueces de primera instancia» i «de partido» canviessin la seva denominació per l'antiga d'*alcaldes mayores* i *corregidores*, i va restablir també l'antiga justícia als pobles, i la seva jurisdicció a «Audiencias» i «Chancillerias». Després del trienni Liberal, la «Real Cédula» de 5 de febrer de 1824 també estableix disposicions en el mateix sentit,³⁴³ i Ferran VII intenta que «desaparezca para siempre del suelo español hasta la mas remota idea de que la Soberanía reside en otro que en mi Real Persona; con el justo fin de que mis pueblos conozcan que jamás entraré en la más pequeña alteración de las leyes fundamentales de esta Monarquía».³⁴⁴

Només la «Instrucción» de 17 de setembre de 1829³⁴⁵ canvia una mica les coses quant a la jurisdicció de primera instància exercida encara pels «bayles». Amb la intenció evident de millorar la justícia i ordre públic dels pobles, es regula en detall la prestació de la seva funció, de fet, per primera vegada. Se'ls anomena *bailes pedáneos*, però la figura és la mateixa que la del DNP, encara que es veuen minvades les seves funcions.³⁴⁶ Per afavorir l'economia processal es va disposar que jutgessin sense «formar procesos, ni guardar orden ni solemnidad de juicio» les causes de quantia inferior a seixanta rals. Se n'estableix la competència per conèixer de les faltes i delictes lleus i per fer les primeres diligències instructòries en cas de delictes greus.

A banda de la situació legal, en aquest període es produeix una iniciativa del mateix Ferran VII, que el 1827 havia ordenat a l'Audiència que li proposés mitjans per millorar l'Administració del Principat.³⁴⁷ El compliment d'aquesta ordre va conduir cap a una interessant discussió sobre el dret vigent i supletori que havia de ser aplicable a Catalunya.

343. Tot i que és més matitzada, i s'ha d'observar amb deteniment per conèixer el detall del manteniment o l'anul·lació del que van fer els òrgans jurisdiccionals en aquest període liberal. Aquest detall pot consultar-se també en Marta LORENTE, «Reglamento provisional y administración de justicia (1833-1838)», a Johannes-Michael SCHOLZ (ed.), *El tercer poder*, Frankfurt am Main, 1992, p. 246 i s.

344. *Real Cédula* de 17-10-1824.

345. Reproduïda per VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano*, p. 175 i s.

346. VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano*, p. 175.

347. Segueixo en aquesta explicació, i en el material transcrit, a Josep Maria GAY ESCODA, «Notas sobre el derecho supletorio en Cataluña desde el Decreto de Nueva Planta (1715) hasta la jurisprudencia del Tribunal Supremo (1845)», a CLAVERO, GROSSI i TOMÁS Y VALIENTE, *Hispania: Entre derechos propios y derechos nacionales. Acti dell'incontro di studio, Firenze-Lucca, 25, 26, 27 maggio 1989*, tom II, Milà, 1990, col·l. «Per la Storia del Pensiero Giuridico Moderno», núm. 34/35, p. 847 i s.

El procés de discussió s'obre amb un dictamen datat a 19 d'octubre de 1827 del fiscal Juan de la Dehesa, en què, en allò que es refereix al dret processal català, en proposa l'abolició, per les seves llacunes, pels «estilos inveterados» dels operadors jurídics en la seva aplicació i per la dificultat que en el seu aprenentatge tenien els jutges no catalans.

De Dou i de Bassols li va contestar a través d'exposició de 26 de novembre de 1827 que el dret català havia estat confirmat pel DNP i les lleis posteriors. I quant al problema de l'aprenentatge dels jutges, que era «más fácil instruirse ellos con los libros... que no el que novecientas mil almas que habrá en Cataluña deban mudar sus costumbres y práctica». Van haver-hi quaranta-tres informes més de diversos ajuntaments de Catalunya, advocant pel manteniment general del dret català, seguint el dictamen de De Dou, tot i que tret de l'informe de l'Ajuntament de Barcelona de 14 de gener de 1829, no es van referir específicament a la qüestió del dret processal. L'Ajuntament de Barcelona, malgrat reconèixer les mancances del dret processal de l'època (no només del català), va dir molt clarament que l'abolició del dret processal català en benefici del castellà «lejos de ser un bien para Cataluña, sería sin duda alguna un medio seguro para reducirla a su ruina», i que, a més, el dret processal català no era l'únic diferent del castellà existent a la Península, sense que ningú s'hagués plantejat l'abolició d'aquests altres drets. Concloïa que l'aprenentatge d'aquest dret, junt amb la resta de l'ordenament jurídic català, no havia de suposar problemes als jutges no catalans.

Tot i aquestes contundents manifestacions, el fiscal De la Dehesa, en el seu dictamen de 5 d'abril de 1829, va voler creure que com que la resta d'ajuntaments no es referien específicament al dret processal, eren favorables a la seva derogació, i en va proposar, per tant, la desaparició i introducció del dret castellà. L'acord de l'Audiència de 14 de maig de 1829 va ser favorable a aquest dictamen, amb només un vot particular del magistrat Miquel de Castells, en què afirmava no trobar avantatges en la introducció del dret processal castellà, i que l'important era fer complir el dret mateix. El 9 de juny l'acord s'elevava al Consejo.

Aquest acord, però, per causes desconegudes, no va arribar a ser tramitat,³⁴⁸ i per tant, el dret processal català sobrevisqué encara un temps més. Tret d'aquests detalls, per tant, va continuar vigent el dret català no derogat pel DNP o disposicions posteriors.³⁴⁹ No es van produir més innovacions durant tot aquest convuls regnat.

348. Veg. GAY ESCODA, *Notas sobre el derecho supletorio*, p. 863 i s.

349. VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano*, p. 17.

7. EL PROCÉS DEL 1833 AL 1835

Mort Ferran VII el 29 de setembre de 1833, la situació comença a canviar molt ràpidament. El «Real Decreto» de 26 de gener de 1834 uniformitza l'organització jurisdiccional de l'Estat i suprimeix definitivament la Reial Audiència de Catalunya, i crea en el seu lloc les audiències de Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona, fent-les compatibles amb la nova distribució provincial. El «Real Decreto» de 24 de març de 1834 crearia —o reinstauraria, segons es miri— el *Tribunal Supremo de España e Indias*, i suprimiria el Consejo de Castilla³⁵⁰ amb la idea, però, que fos l'òrgan jurisdiccional superior en tots els ordres, contravenint d'aquesta manera el que deia la Constitució de 1812. Per tant, aquestes normes acaben definitivament amb el que encara restava d'organització jurisdiccional catalana, liquiden definitivament la Reial Audiència de Catalunya.

El cop de gràcia es produiria poc després. Encara restava vigent, en la mesura que hem anat veient, el dret processal català, quant al procediment. Doncs bé, l'article 4 del *Reglamento provisional para la Administración de Justicia* de 26 de setembre de 1835³⁵¹ va disposar que «en la sustanciación de los negocios civiles y criminales, deberán también todos los jueces, bajo su responsabilidad, observar y hacer que se observen con toda exactitud los sencillos trámites y demás disposiciones que las leyes recopiladas prescriben para cada instancia, según la clase del juicio ó del recurso, sin dar lugar á que por su inobservancia se prolonguen y compliquen los procedimientos ó se causen indebidos gastos á las partes; sobre lo cual en adelante no podrá servir de excusa á los jueces ninguna práctica contraria á ley.»

Las «leyes recopiladas», són la *Novísima recopilación de las leyes de España*, com ho confirma amb claretat l'article 48 del *Reglamento*.³⁵² Ara bé, sembla una ironia que l'article 4 parli de «los sencillos trámites» que disposa la *Novísima recopilación*, perquè qualsevol estudiós que n'hagi consultat els

350. Veg. LORENTE, *Reglamento provisional*, p. 258.

351. Edició compilada per Josef Maria de NIEVA, *Decretos de la Reina nuestra Señora Doña Isabel II, dados en su Real Nombre por su Augusta Madre la Reina Gobernadora*, vol. XX, Madrid, 1836, també coneguda com *Colección de Decretos*. També es pot trobar a DFS (Francisco Santpons), *Nuevo manual de práctica forense*, 2a ed., Barcelona, 1835, p. 95 i s. L'autor del *Reglamento* va ser José María Calatrava Peinado. Veg. MINISTERI DE JUSTÍCIA. COMISSIÓ GENERAL DE CODIFICACIÓ (amb la col·laboració de Juan Francisco Lasso Gaité), *Crónica de la codificación española*, tom III, Madrid, 1970, p. 74, nota 2.

352. Veg. Pedro GÓMEZ DE LA SERNA, *Estado de la Codificación al terminar el Reinado de Doña Isabel II*, RGLJ, 1871 (39), p. 285. Veg. també GÓMEZ BECERRA, *Memoria*, p. 117 i 121; LORENTE, *Reglamento provisional*, p. 281.

preceptes trobarà un seguit de disposicions vetustes, desactualitzades, incompletes i contradictòries, posades totes una darrere de l'altra sovint amb un desordre immens.³⁵³

Era molt difícil i potser forçat, però qui sap si podria haver-se considerat que aquest Decret de 1835, en remetre's a la *Novísima recopilación*, deixava subsistent el dret català, atès que aquesta *Recopilación* reproduïa el DNP a la llei 1a del tít. IX del llibre v, decret que com ja vam veure, declarava la subsistència del dret català «en todo lo demás».³⁵⁴ Però ningú no ho va veure d'aquesta manera. Sona dur, però la desaparició del dret processal català, tret de la discussió a l'Audiència i als ajuntaments de finals dels anys vint, havia esdevingut ja a aquestes altures, de fet, sense pena ni glòria. I a canvi d'unes lleis molt defectuoses.

Potser el fet que hi hagués representants catalans a les Corts de Cadis,³⁵⁵ les quals van establir el precedent per a suprimir la legislació (com vam veure, l'article 244 de la Constitució de 1812), va afavorir que la desaparició de la legislació catalana no provoqués protestes de consideració. A aquelles Corts hi era present De Dou i de Bassols, que poc abans (entre 1800 i 1802) havia publicat l'obra que hem esmentat ja tantes vegades, i que tot i fer moltes referències expresses al dret català, aquestes són marginals, com ho indica el seu propi títol (*noticia*), atès que està escrita amb una clara orientació unificadora amb el dret castellà, que és al que hi dedica una anàlisi més extensa. Fins i tot esmenta moltes vegades autors catalans d'abans del DNP per comentar disposicions del dret castellà, que tenien un contingut semblant al del dret català. Àdhuc, en la qüestió de l'idioma del procediment, passa gairebé de puntetes,³⁵⁶ crec que donant per suposat que l'idioma del procediment era, com diu, «la lengua vulgar del estado respectivo», és a dir, el castellà.

353. Veg. Aquilino IGLESIA FERREIRÓS, *La creación del derecho: Una historia del derecho español*, Barcelona, 1987. p. 735. Molt després, encara persistia aquesta situació. Veg. el Reial Decret de 6-10-1888, que ordena la publicació del Codi civil a la *Gaceta de Madrid*: «Pocos serán ya hoy en España los que desconozcan la conveniencia de sustituir la legislación civil vigente, desparrramada en multitud de cuerpos legales promulgados en la época gótica, en la Edad Media y en tiempos más recientes, pero siempre distantes de nosotros [...]» És molt interessant el recompte de greus defectes que fa Juan Francisco LASSO GAITE, *Crónica de la codificación española*, tom 1, Madrid, 1998, p. 4.

354. Cfr. VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano*, p. 1.

355. Antoni de Capmany, Francesc de Papiol, Joan Baptista Serrés, Jaume Creus, Ramon Llätzer de Dou, José de Espiga y Gadea, Felip Aner de Esteve, Joan de Balle, Ramon Ulgés, Félix Aitès, Ramon de Lladós, Francesc Morrós i el Marquès de Tamarit.

356. R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom VI, p. 276-277.

Potser també va tenir pes l'Acord de l'Audiència de 14 de maig de 1829 sobre el dret supletori català, que tot i que mai no va ser tramitat, i que va ser aprovat amb l'oposició general que vam veure (incloent-hi l'opinió de De Dou i de Bassols),³⁵⁷ havia proposat derogar les normes de procediment perquè fossin uniformes amb el dret castellà.³⁵⁸

Però s'hauria d'haver tingut present, almenys en part, el dret català, com fins i tot havia proposat el mateix Patiño³⁵⁹ en el seu moment. El dret català era imperfecte, antic, complicat en ocasions,³⁶⁰ però no més imperfecte ni antic, ni sobretot complicat, que el dret reflectit a la *Novísima recopilación*. Hi havia figures tan útils com el procés monitori, que tot i que no estaven a la legislació, sí que trobàvem clarament a la pràctica judicial.³⁶¹ Si s'hagués tingut present el dret català es podia haver produït la introducció d'aquest útil procediment molt abans de l'any 2000, que és quan esdeingué definitivament. Es podia haver tingut en compte, també, la preclusió *ipso facto* dels terminis judicials, sense necessitat de petició expressa, la qual cosa hagués evitat el *Real Decreto ley de términos judiciales* de 2 d'abril de 1924, que disposava aquest impuls oficial de les actuacions prop d'un segle després. També destacava de la regulació catalana la lliure valoració de l'interrogatori de les parts, molt superior al sovint injust caràcter de prova legal de la «confesión en juicio» del dret castellà. O la possibilitat que el jutge, un cop acabat el procés, pogués plantejar dubtes a les parts per tal de formar un judici millor. O la intervenció de tercers, que podria haver estat introduïda a la llei processal civil molt abans de l'any 2000.

Pot imaginar-se la frustració de juristes com Vives i Cebrià, que molt poc abans, el 1832, coneixent en profunditat el dret castellà com ho demostra al llarg

357. És molt evident que Dou va canviar el pensament que tenia en escriure el seu manual en diversos punts. Així li va fer veure el mateix fiscal De la Dehesa quant a la qüestió del dret supletori, citant-lo literalment. Veg. GAY ESCODA, *Notas sobre el derecho supletorio*, p. 859.

358. Veg. BADOSA COLL, *El canvi*, p. 23.

359. «[...] escogiendo y tomando de lo que antes se ha practicado en este País todo lo que será conveniente al buen Gobierno y Administración de Justicia [...] de modo que, en todo aquello que ésta no quede menoscabada, se observen las mismas reglas, no con motivo de su primera observancia, sino como nueva Ley [...]. En esta suposición considero, que no sólo no es perjudicial que el ritual Judicial, así en lo Civil como en lo Criminal, se establezca en los términos de la misma práctica antecedente, sino también mui conveniente y preciso.» Informe de Patiño (punts 170-171 de la transcripció de Gay Escoda).

360. Complexitats que COLL ET FABRA, *Praxis forensis, passim*, tractava de salvar amb els seus formularis.

361. Les anomena *letras mandatorias con cláusula justificativa*. Veg. VIVES Y CEBRIÀ, *Tradicción al castellano*, p. 214. R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom VI, p. 405-406, el confon lamentablement amb el judici executiu, que era l'únic que existia a Castella.

de tota la seva obra, havia mostrat una gran diligència recollint aquest dret subsistent.³⁶² Tot i que sense estalviar crítiques realistes al procediment català, potser amb la voluntat que fos reformat, però mai substituït d'aquesta manera radical, i molt menys en benefici d'un desastre jurídic com la part processal de la *Novísima recopilación*.

362. VIVES Y CEBRIÁ, *Traducción al castellano, passim*, obra que BROCA, *Historia del derecho*, p. 458, va qualificar amb molta raó com a «¡servicio insigne que jamás será bastante loado!».

